

Česká zemědělská univerzita v Praze

Fakulta agrobiologie, potravinových a přírodních zdrojů

Katedra etologie a zájmových chovů

**Fakulta agrobiologie,
potravinových a přírodních zdrojů**

Role psa v moderní společnosti a dopady na jeho welfare

Bakalářská práce

Anna Horáková

Chov zájmových zvířat, Kynologie

Bc. Lucie Příbylová, MSc.

© 2024 ČZU v Praze

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že svou bakalářskou práci „Role psa v moderní společnosti a dopady na jeho welfare“ jsem vypracovala samostatně pod vedením vedoucího bakalářské práce a s použitím odborné literatury a dalších informačních zdrojů, které jsou citovány v práci a uvedeny v seznamu literatury na konci práce. Jako autorka uvedené bakalářské práce dále prohlašuji, že jsem v souvislosti s jejím vytvořením neporušila autorská práva třetích osob.

V Praze dne 30. 3. 2024

Poděkování

Ráda bych touto cestou poděkovala Bc. Lucii Příbylové, MSc., za odborné vedení, ochotu, vstřícnost a cenné rady, které mi poskytla při zpracování této bakalářské práce. Dále bych chtěla poděkovat své rodině za objektivní názory při pročitání této práce a za podporu během celého studia.

Role psa v moderní společnosti a dopady na jeho welfare

Souhrn

Tato bakalářská práce se zabývá kvalitou života psů v moderní společnosti a rolemi, které v současné společnosti mají. Neustále rostoucí zájem o chov psů, změna životních stylů lidí a jejich způsob života ovlivňují postavení, které psi ve světě zaujímají. Cílem této práce bylo prozkoumat dopady těchto aspektů na životní pohodu psů.

Chápání konceptu welfare zvířat i pochopení zvířat samotných se měnilo s vývojem společnosti, což vedlo k přetvoření původních pěti svobod pro hospodářská zvířata na nejnovější model pěti domén pro všechny vnímavé druhy zvířat. Tento model zahrnuje veškeré aspekty života zvířat a slouží jako podklad pro měření negativních i pozitivních indikátorů welfare, zahrnujících fyziologické a behaviorální parametry. Jako nejpoužívanější fyziologický indikátor se uvádí hladina kortizolu, jež značí zhoršení i zlepšení psychického stavu psa. U psů je nejhodnější posuzovat welfare na základě pozorování chování, které zahrnuje například vokalizaci, řeč těla a výrazy obličeje. Zároveň je k jejich pozorování potřeba posouzení odborníkem. K posuzování welfare psa lze použít i dotazníky, které jsou však ovlivněny subjektivitou dotazovaného jedince.

Přestože většina lidí chovajících psy v moderním světě je považuje za členy rodiny, nemusí to vždy znamenat, že psovi je zajištěn optimální welfare. Mnoho psů je pořízeno impulzivně bez dostatečných zkušeností majitele a následně trpí nedostatkem sociální interakce, fyzické aktivity či mentální stimulace. To vede k behaviorálním problémům, které snižují kvalitu jejich života. Další problém v chovu psů jako mazlíčků představuje šlechtění pro vzhled, který u plemen s extrémními morfologickými rysy způsobuje řadu zdravotních komplikací, jež si majitelé psů nepřipouští. Role psa jako náhrady za dítě či partnera je také velmi častým případem, kdy antropomorfizovaný pes trpí nemožností projevit přirozené chování. Kromě role psa jako společníka jsou psi využíváni pro práci u policie, v armádě, jako psi asistenční a terapeutičtí. Lovečtí a hospodářští psi jsou využíváni méně než dříve. Tito se potýkají s problémy, jako je například nevhodné pracovní zařazení, riziko zranění, nevhodně zvolený výcvik nebo špatná kompatibilita s majitelem. To vyústí v behaviorální problémy, které kromě snižování kvality života vedou k horšímu pracovnímu výkonu. Welfare těchto psů by neměl být opomíjen, přestože je jejich hlavním úkolem požadovaný výkon. Je třeba neustále zdokonalovat výcvikové metody a péči o psychiku a zdraví psů, aby tito psi mohli pracovat co nejdéle a vyhnuli se zraněním i psychické újmě. O vrcholové psí sportovce je také potřeba pečovat vzhledem k velkému výdeji energie a potenciálnímu stresu při závodění.

V budoucnu je potřeba se více zabývat dopady soužití lidí a psů z pohledu zvířat, a to i v kontroverzních otázkách, které vyvolávají různorodé názory a odrážejí hodnoty společnosti. Pochopení a řešení vyvíjejících se rolí psů v moderním světě je nezbytné pro zlepšování kvality jejich života.

Klíčová slova: pes, soužití, úloha, životní podmínky, vztah, chování

The roles of dog in modern society and their effects on its welfare

Summary

This bachelor thesis deals with the quality of life of dogs in modern society and the roles that they have in said society. The ever-increasing interest in dog keeping, the changing lifestyles of people and way of their lives influence the position that dogs inhabit in the world. The aim of this thesis was to explore the effects of these aspects on the well-being of dogs.

The understanding of the concept of animal welfare and the understanding of the animals themselves has changed as society has evolved, leading to the transformation of the original five freedoms for farm animals into the more recent model of five domains for all sentient species. This model encompasses all aspects of animal life and serves as a basis for measuring negative and positive welfare indicators, including physiological and behavioural parameters. The most commonly used physiological indicator is cortisol level, which indicates both deterioration and improvement of the dog's psychological state. In dogs, welfare is most appropriately assessed by observing behavioural cues such as vocalisation, body language and facial expressions. At the same time, an assessment by a professional is needed to observe them. Questionnaires can also be used to assess a dog's welfare, but these are influenced by the subjectivity of the individual being interviewed.

Although most people keeping dogs in the modern world consider them to be members of the family, this does not always mean that the dog has optimal welfare. Many dogs are acquired impulsively without sufficient owner experiences and consequently suffer from a lack of social interaction, physical activity or mental stimulation. This leads to behavioural problems that reduce their quality of life. Another problem in pet dog breeding is aiming for appearance, which in breeds with extreme morphological features causes a number of health complications that are not recognised by dog owners. The role of the dog as a substitute for a child or partner is also a very common case, where the anthropomorphised dog suffers from the inability to express natural behaviour. In addition to the role of the dog as a companion, dogs are used for police work, in the military, as assistance dogs and therapy dogs. Hunting and farm dogs are used less than before. These face problems such as inappropriate work assignments, risk of injury, inappropriate training or poor compatibility with the owner. This results in behavioural problems which, in addition to reducing quality of life, lead to lower work performance. The welfare of these dogs should not be neglected, even though their main task is the required performance. There is a need to continually improve training methods and care for the mental health of dogs so that these dogs can work for as long as possible and avoid injury and psychological harm. Top canine athletes also need to be cared for due to the high energy expenditure and potential stress from competing.

In the future, more needs to be done to address the impact of human-dog coexistence from an animal perspective, including controversial issues that provoke diverse opinions and reflect society's values. Understanding and addressing the evolving roles of dogs in the modern world is essential to improving their quality of life.

Keywords: dog, cohabitation, role, living conditions, relationship, behaviour

Obsah

1 Úvod	1
2 Cíl práce	2
3 Literární rešerše	3
3.1 Welfare	3
3.1.1 Indikátory welfare.....	4
3.2 Role psů a jejich welfare	7
3.2.1 Pracovní psi	8
3.2.1.1 Vojenští a policejní psi	9
3.2.1.2 Asistenční psi	10
3.2.1.3 Lovečtí a hospodářští psi	11
3.2.1.4 Faktory ovlivňující welfare pracovních psů	13
3.2.2 Výstavní a sportovní psi	14
3.2.3 Psi jako společníci	17
3.2.3.1 Psi jako členové rodiny	18
3.2.3.2 Psi a každodenní život.....	20
3.2.3.3 Kondice psů	22
3.2.3.4 Vzhled a výběr psů jako hlavní vlivy na jejich welfare	23
3.2.3.5 Možnosti zlepšení welfare psů	26
3.2.3.6 Týrání psů.....	28
3.2.3.7 Množirny	29
3.2.4 Psi na okraji společnosti	30
3.2.4.1 Psi v útulcích	30
3.2.4.2 Toulaví psi.....	32
3.2.4.3 Psi jako potrava	33
3.2.4.4 Psi na zápasy	34
3.2.4.5 Laboratorní psi	35
4 Závěr	37
5 Literatura	41
6 Seznam obrázků a tabulek	62

1 Úvod

Soužití lidí a psů trvá už více než 15 tisíc let (Wynne 2021). Během této doby se psi posunuli ve svých tradičních rolích a z dávných spojenectví spjatých s obživou a přežitím vzniklo silné pouto zasahující do všech částí běžného života lidí a značně ovlivňující život psů (Verga & Michelazzi 2009). Psi dnes stále slouží jako „pracovní nástroj“, ale hlavně jsou nedílnou součástí spousty domácností a věrnými společníky, kteří mají hlavní roli zejména u osamocených lidí nebo mladých párů (Dotson & Hyatt 2008). To, jak se mění stav a způsob života moderní společnosti a jak různě jsou psi vnímáni, má vliv na jejich životní pohodu, tedy welfare (Power 2008). Welfare psa se týká veškerých aspektů jeho života, od fyzického stavu po stav psychický. Přesto, že se péče o psy zkvalitnila, je důležité prozkoumat důsledky aktuálních rolí psů na kvalitu jejich života, aby bylo možné neustále zdokonalovat například chovatelské praktiky, výcvikové metody nebo výživu (Meyer et al. 2022).

Psi jsou díky svým schopnostem využíváni napříč různými obory – slouží u policie, armády, jako psi asistenční, terapeutičtí nebo záchranářští. Taková práce jim může přinášet radost, ale při nesprávném zacházení, výcviku či stravě hrozí, že budou zažívat stres, vykazovat behaviorální problémy, sníží se jejich výkon, kterým můžou přispět společnosti, a budou náchylnější ke zranění (Stafford 2007). Podobné problémy se objevují i u vrcholových psích sportovců, kteří potřebují profesionální péči od zkušených chovatelů a rozhodně by se s nimi nemělo zacházet jako s prostředkem poskytujícím výdělek. Například chov závodních chrtů představuje značný problém, protože nejsou respektovány jejich základní potřeby ani přirozená etická pravidla pro zacházení se zvířaty (Atkinson & Young 2005).

V běžných domácnostech překročili psi status pouhých mazlíčků a stali se milovanými členy rodiny, kteří mají spoustu výhod, jež v historii neměli. Mají přístup do domů, je jim povoleno spát v posteli nebo dostávají lidské pokrmy. Tyto možnosti sice prohlubují pouto mezi psy a lidmi, ale zároveň nejsou pro psy zcela přirozené vzhledem k tomu, jak rychle se jejich postavení a vnímání ve společnosti změnilo. Dříve se psi mohli alespoň částečně pohybovat volně, měli možnost vlastního rozhodnutí a o poznání bohatší sociální život. Dnes tráví většinu času v domech či bytech a jejich majitelé určují, jak budou vypadat jejich dny (Franklin 2006). Proto se stává, že někteří psi jsou většinu dne sami, nemají možnost pravidelně se socializovat anebo se dostatečně pohybovat. To u nich vede k behaviorálním i fyzickým problémům jako je agrese, nadváha, úzkosti nebo stereotypní chování, a vznikají tak mnohá doporučení, jak těmto rizikům předejít (Verga & Michelazzi 2009; Rehn & Keeling 2011; King et al. 2012). Spousta problémů pramení i z extrémního šlechtění a požadavků na vzhled psů, který je často hlavním faktorem jejich výběru. Například populární brachycefalictí psi trpí zdravotními problémy, které lidem nezabraňují si tyto psy pořizovat (Svartberg 2006; Meyer et al. 2022).

Velké počty pořízených psů se pojí i s nemalým počtem jejich odložení v útulcích, kde dlouho, často marně čekají na adopci (ASPCA 2019), nebo běhají volně po ulicích (Cabral & Savalli 2020), či čelí zneužití v množnách (McMillan et al. 2011).

Všechny tyto zmíněné role psů je třeba posuzovat z jejich pohledu a vzešlé výsledky využívat ve prospěch zlepšování jejich životů. To zejména proto, že nedochází k ovlivňování malé skupiny jedinců, ale několikaset milionové populace, která se stále rozrůstá (Sykes et al. 2020).

2 Cíl práce

Cílem této bakalářské práce bylo přehledné zpracování dostupných vědeckých poznatků v literární rešerši týkající se současných rolí psa v moderním světě, tedy zejména v Evropě, Austrálii a Severní Americe a zhodnocení, jaký vliv mají tyto role na jeho životní pohodu.

3 Literární rešerše

3.1 Welfare

Pojem welfare lze volně přeložit jako životní pohoda zvířat (Broom 2011) a velmi zjednodušeně se dá říct, že se jedná o to, jak se zvíře v daném čase cítí (Hemsworth et al. 2015). Přesnější definice představuje welfare jako termín popisující měřitelnou kvalitu života zvířete ve vymezeném čase. Proto se jedná o vědecký koncept, který je tvořen pozitivními a negativními prožitky v oblastech výživy, prostředí, fyzického zdraví a sociálních interakcí (Hemsworth et al. 2015; Mellor et al. 2020). V průběhu času se znalosti lidí o welfare zvířat měnily, rozvíjely, a proto se například rozšiřovala i kategorie jedinců, jejichž dobré životní podmínky jsou zohledňovány (Broom 2011). V dnešní době je totiž welfare řešen u takových zvířat, která jsou označována jako vnímavá. Mají tedy vědomí a dostatečně funkční mozek, aby mohla vnímané impulzy převádět do skutečných prožitků (Hemsworth et al. 2015).

Ještě na konci 18. století si lidé kladli otázku, zda zvířata mohou uvažovat a zda dokážou trpět. Většina tvrdila, že dokážou obojí, ale z důvodu chybějících vědeckých poznatků to nemohla nijak dokázat. Až do začátku 19. století bylo blaho zvířat pouze odhadováno pozorováním a dedukcí (Duncan 2006). Během 19. a 20. století byly již k dispozici záznamy o fungování zvířat, rozvíjely se obory jako neurověda nebo etologie, ale mezi nevědecky vzdělanými lidmi stále nebyly akceptovány (Broom 2011). K velkým změnám došlo až v roce 1964, kdy aktivistka a spisovatelka Ruth Harrison vydala knihu „Animal Machines“, kde kritizovala podmínky zvířat v intenzivních chovech. Díky tomu byl welfare poprvé do jisté míry prodiskutován a definován. Došlo k tomu v roce 1965 komisí sestavenou britským parlamentem v důsledku vlivu zmiňované knihy (Webster 1999; Hemsworth et al. 2014). Jedním z členů této komise byl etolog W. H. Thorpe, který poznamenal, jak je důležité porozumět biologii zvířat, a vysvětlil, že zvířata mají na jejím základě určité potřeby, při jejichž neuspokojení dochází k jejich frustraci (Broom 2011). Díky tomu komise navrhla minimální požadavky pro chov hospodářských zvířat – ta měla mít možnost vstát, otočit se, lehnout si, natáhnout končetiny a očistit si tělo. Tyto požadavky byly pojmenovány jako „systém pěti svobod“ a staly se pro tu dobu jedním z hlavních témat a podkladů při diskusích o ochraně zvířat v Evropě (Webster 1999). V 70. a 80. letech se nejen hospodářská, ale i společenská zvířata přestala postupně považovat za tvory poháněné instinkty a začal převládat názor, že se jedná o živočichy schopné dělat svá vlastní rozhodnutí (Broom 2011). V 90. letech se vědecká komunita shodla na tom, že welfare je měřitelný a zahrnuje fyzickou i psychickou pohodu zvířat (Fraser 2008).

Pokročilejší pojetí welfare bylo formulováno až roku 1994 a netýkalo se jen hospodářských zvířat. Jednalo se o stejnojmenných pět svobod, které však zahrnovaly pět různých oblastí – výživa, prostředí, fyzické zdraví, chování a psychické zdraví (Mellor et al. 2020). Přesněji se jednalo o svobodu od žízně, hladu a podvýživy, svobodu od nepohodlí, svobodu od bolesti, zranění a nemoci, svobodu uskutečnit normální chování a svobodu od strachu a úzkosti (Webster 1999; Rooney et al. 2009; Philpotts et al. 2019; Mellor et al. 2020). S přibývajícím poznatkem o životě a fyziologii zvířat bylo pět svobod během posledních 25 let mnohokrát aktualizováno, až roku 2020 vznikl novodobý „model pěti domén“, který se na první pohled odlišuje od původního jen nepatrně. Pět řešených oblastí bylo s mírnými změnami zachováno, ale změnila se hlavně podstata systému. Welfare je dnes vnímán jako součást

zvířete a zároveň jako nástroj pro usnadnění důkladného a systematického hodnocení jeho životních podmínek. Pět svobod je tak pouze prostředkem vedoucím k posouzení jednotlivých oblastí ovlivňujících stav zvířete a nedefinuje, zda je welfare aktuálně špatný nebo dobrý (Mellor & Beausoleil 2015; Mellor 2016; 2017). Základ tohoto nového pojetí tkví i v tom, že konkrétní faktory vyvolávají konkrétní reakce organismu. Například nedostatek spánku a odpočinku vyvolá pocit únavy; jemné zacházení navodí klidné pocity a umožní snadnou manipulaci; správné složení a dávkování potravy se pozitivně projeví ve zdravotním stavu. Pomocí shrnutí všech vlivů a reakcí na ně lze následně objektivně ohodnotit aktuální stav welfare zvířete (Mellor & Beausoleil 2015; Mellor 2017). Nově se konkrétní faktory hodnotí pomocí stupnic – negativní na stupnici od A (nejméně negativní) po E (nejvíce negativní) a pozitivní na stupnici 0 (neutrální nebo nízký účinek) po +++ (velmi pozitivní účinek) (Mellor et al. 2020). Stále se však v principu jedná o původní koncept, tedy vyhodnocení kvality života zvířat ve vybraném časovém rozmezí (Cobb et al. 2021) a je velmi pravděpodobné, že se s vývojem vědy bude problematika welfare dále rozvíjet a přispívat tak k lepšímu porozumění životu a potřebám zvířat (Broom 2011).

3.1.1 Indikátory welfare

Vzhledem ke komplexnosti welfare neexistuje jednotný systém pro jeho hodnocení (Dawkins 2004). Jeho posuzování by tak mělo být založeno na měření a sledování negativních i pozitivních behaviorálních, fyziologických a biologických parametrů, jejichž rovnováha zajišťuje přijatelnou kvalitu života (Broom 1991). Stanovení welfare tak představuje značný problém – ne všechny výzkumy mají dostatek prostředků ke sledování všech složek, a proto se k objektivnímu měření stavu zvířat nejčastěji využívají fyziologické parametry. Ty se sledují hlavně pro zjištění špatného welfare, tedy zejména stanovení úrovně stresu (Dawkins 2004). Přestože se na stres nahlíží jako na negativní faktor, je třeba dodat, že má i pozitivní význam. Stres nebo stresová reakce totiž znamená mechanismus sloužící k adaptaci a odpovědi na nastalé mimořádné podmínky, a tudíž se o něm bez kontextu nedá mluvit jako o špatném (Moberg & Mench 2000). Existují dva typy stresu – pozitivní (tzv. eustres) a negativní (tzv. distres) (Selye 1936). V případě eustresu dochází ke krátkodobému vzrušení, které slouží k přípravě organismu na zvýšenou bdělost, pozornost a následnou „fight-flight“ reakci, tedy boj, anebo únik (McVicar 2003). Když stresory působí nepřetržitě, jsou negativní, nebo příliš intenzivní, způsobují distres (Moberg & Mench 2000; Mariti et al. 2012). Problémem je, že při eustresu i distresu dochází v podstatě ke stejným fyziologickým změnám. Například při páření, hře nebo fyzické aktivitě, které jsou vnímány jako eustres, se zvyšuje tepová frekvence a krevní tlak a dochází k vyplavování stresových hormonů (Moberg & Mench 2000; Broom & Fraser 2007). Mezi tyto hormony se řadí adrenalin, noradrenalin (Hennessy 2013), kortizol a kortikosteron (Palme et al. 2005), jejichž úkolem je udržet organismus funkční během prožívání stresu. Ke stejným změnám dochází i během distresu, a proto je velmi obtížné posuzovat welfare zvířat pouze na základě těchto parametrů (Broom & Fraser 2007). Přesto se pro posouzení welfare nejčastěji používá měření hodnot právě těchto hormonů. Za nejprínosnější se považuje změna hladiny kortizolu, který lze získat z moči, krevní plazmy, slin (Beerda et al. 1996), chlupů i výkalů (Accorsi et al. 2008). Rozmanitost možností, jak kortizol získat, umožňuje sledovat akutní i chronický stres, což je velmi přínosné pro posouzení

welfare z dlouhodobého hlediska (Broom 2007). Kortizol se používá i jako indikátor zlepšení welfare, pokud se jeho hladina sníží (Hurt 2016). Pokud se však zvíře již nedokáže se stresem vyrovnat, dochází k poklesu hladiny kortizolu z důvodu poruchy systému organismu, díky kterému se kortizol produkuje. Nízká hladina kortizolu tak nutně nemusí znamenat, že zvíře již není stresováno, ale že došlo k vyčerpání schopnosti organismu pro jeho další produkci (Hennessy 2013). Proto je důležité sledovat tento parametr v souvislosti s jinými typy indikátorů popsanými níže. Zároveň je vhodné dodat, že vysoké hladiny kortizolu potlačují imunitu, takže pokud je zvíře častěji nemocné, může to poukazovat na prožívání chronického stresu (Protopopova 2016). V této souvislosti se jako vhodný indikátor negativního welfare u psů zmiňuje také imunoglobulin A (IgA), který negativně koreluje s hladinami kortizolu a rovněž ho lze získat ze slin (Skandakumar et al. 1995). Beerda et al. (2000) uvádí, že pro měření stresu u psů jsou jako stresové markery vhodné také prolaktin z krevní plazmy a již zmiňovaný adrenalin a noradrenalin z moči. Měření srdeční frekvence a krevního tlaku se uvádí jako nejméně spolehlivé parametry stresu (Moberg & Mench 2000).

Mnoho hodnocení welfare má tendenci zaměřovat se pouze na negativní fyziologické indikátory, ale identifikace dobrého stavu zvířete je stejně důležitá, zejména při zavádění nových postupů vedoucích ke zlepšení welfare (Hurt 2016). Mezi pozitivní ukazatele v tomto případě patří zvýšení hladiny oxytocinu, který indikuje prožívání pozitivních emocí (Handlin et al. 2015) a často je označován jako hormon lásky, protože je vylučován během mateřského, fyzického (Sue Carter 1998) a sociálního kontaktu (Yeates & Main 2008). Dalším pozitivním indikátorem je dopamin, jenž funguje jako nervový přenašeč a způsobuje vznik příjemných pocitů v reakci na různé události či aktivity. Jeho hladiny v krevní plazmě stoupají, když jsou psi hlazeni, drbáni nebo si hrají (Odendaal & Meintjes 2003).

U psů patří mezi nejdůležitější indikátory welfare behaviorální změny, protože jsou vhodné pro sledování dlouhodobých problémů (Broom 2007), jsou pro psy přirozené a snadno pozorovatelné. Přesto jsou tyto ukazatele nejsložitější, co se týče jejich přesné interpretace. Pro majitele psů obecně a mnohdy i pro psí odborníky představuje jejich výklad značný problém. Kvůli tomu často nemohou poznat, zda pes aktuálně strádá (Bradshaw & Casey 2007), i když pro ženy je rozpoznávání těchto změn snazší než pro muže (Mariti et al. 2012). Schopnost lidí zpozorovat stav psa na základě behaviorálních změn se zároveň snižuje v souvislosti se vzhledem psů. Krátkolebá či brachycefalická plemena psů s výrazně zkráceným čenichem nemají možnost vytvářet takové výrazy obličeje jako jiná plemena (Schatz et al. 2021; Eretová et al. 2024) a mají krátké a vývrtkovité ocase (Mansour et al. 2018). Tyto faktory jim komplikují komunikaci s lidmi i jinými psy, protože mají sníženou schopnost vytvářet různé agonistické výrazy obličeje (Goodwin et al. 1997). Bylo zjištěno, že se lidé u bostonských teriérů více zaměřovali na jiné části těla, protože ne vždy dokázali dostatečně odhadnout jejich emoce pouze na základě výrazů obličeje. Často tyto psy chybně považovali za veselé, i přestože byli například vyděšení nebo pocíťovali úzkost. Schopnost správně interpretovat výrazy psů se nezvýšila ani díky předešlým zkušenostem vzešlých z vlastnictví těchto psů (Eretová et al. 2024). Kromě rozdílnosti v morfologii obličeje ztěžuje rozpoznávání emocí i typ, délka a barva srsti (Bloom et al. 2021) a různě zbarvená místa na obličeji. Tmavě zbarvené fleky v oblasti obočí mají tendenci poskytovat psům agresivní vzhled, což ovlivňuje vnímání lidí (Siniscalchi et al. 2018). Celkově jsou výrazy obličeje u psů velmi problematické pro odhadnutí jejich emocí. Na to poukazují Bloom & Friedman (2013), kteří uvádí, že výrazy obličeje u psa, který

je překvapený, smutný a znechucený, nelze jednoduše rozeznat. Proto je potřeba sledovat celkovou řeč těla a chování.

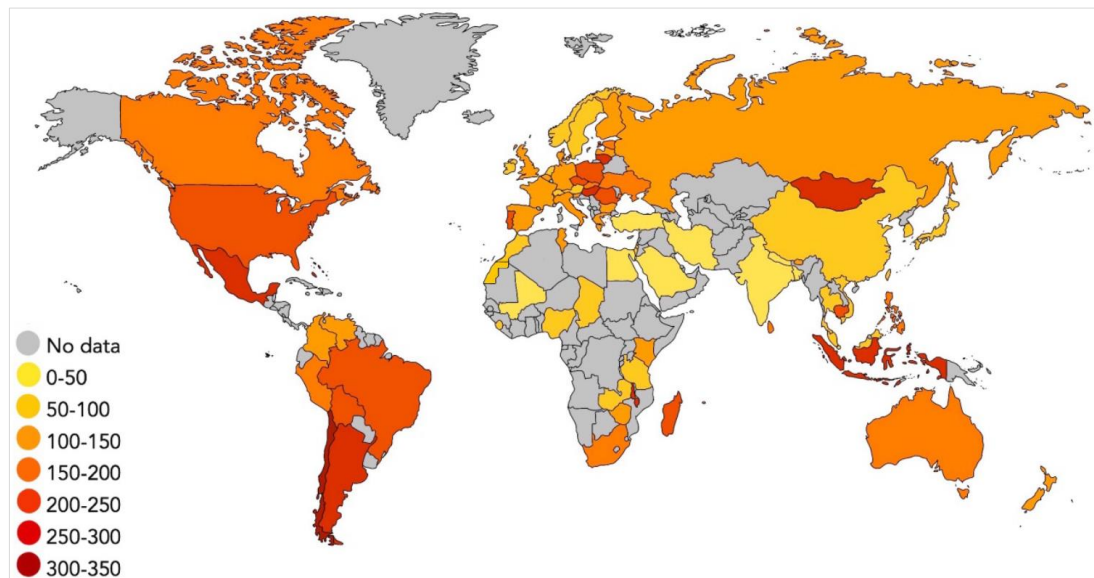
Identifikaci stavu psů komplikuje jejich individualita – někteří mohou stres projevovat náhlou neaktivností a pasivitou a jiní jsou naopak přehnaně aktivní (Hiby et al. 2006). Dalším znakem může být nezáměr o hru nebo strach, který psi projevují zvedáním přední končetiny (Prescott et al. 2004; Schilder & van der Borg 2004), ukryváním se, olizováním pysků či vyhýbáním se očnímu kontaktu. Psi, kteří mají větší problémy vyrovnat se se stresem, mohou vykazovat i nenadálou agresi (Rooney et al. 2009). Východiskem při pociťování vysoké úrovně stresu a strachu je třes a koprofágie – ta se projevuje zejména při očekávání fyzického trestu (Wells 2003). Dalšími zaznamenanými projevy stresu jsou nadměrné zívání, přikrčené tělo, slinění nebo přehnaná péče o tělo (Beerda et al. 2000). Péče o tělo patří mezi běžně provozované aktivity. Pes však může z důvodu dlouhodobého stresu nebo nedostatku stimulace provádět tuto činnost nadměrně, a pokud se vyloučí možnost napadení parazity, je přehnané okusování a olizování se znakem, že něco není v pořádku (Rooney et al. 2009). S dlouhodobým stresem se psi snaží vyrovnat i pomocí stereotypního chování, tedy chování, které se často opakuje a je prováděno mimo kontext. Nejčastěji zahrnuje točení dokola, přecházení, bezcílné pobíhání, honění ocasu nebo žvýkání nábytku, zdí a kobereců (Verga & Michelazzi 2009). Pokud se pes již nezvládá se stresem vyrovnat, rozvíjí se u něj úzkost. Ta se projevuje bezdůvodným zrychlením dechu, nadměrným vyhledáváním pozornosti nebo naopak ukryváním a dalšími známkami stresu popsanými výše, které jsou však mnohem intenzivnější a frekventovanější (Verga & Michelazzi 2009). V dlouhodobém měřítku slouží pro odhalení stresu u psa průjem, nechuť k jídlu a s tím související ztráta hmotnosti (Rooney et al. 2009).

Behaviorálním znakem dobrého welfare u psů je vyzývání ke hře a touha se jí zúčastnit (Protopopova 2016), rychlé a široké vrtění ocasem (Beerda et al. 2000), chuť k jídlu, uvolněné tělo a obličej společně s ušima, zájem prozkoumat neznámé prostředí, otírání se o blízkou osobu (Mota-Rojas et al. 2021) a postkonzumatorní klidové chování. Kromě behaviorálních znaků poukazuje na dobrý stav psa také ideální tělesná kondice, absence nemoci a zranění, zdravě vypadající srst a odpovídající sportovní výkon (Hurt 2016).

Jako vhodný parametr pro zjištění stavu psa se uvádí také akustické projevy. Dlouhá doba, po kterou pes štěká, kňučí nebo vyje naznačuje jeho frustraci či strach (Taylor & Mills 2007). Skučivý a kňouravý štěkot je ukazatelem bolesti a úzkosti (Prescott et al. 2004) a naopak krátký štěkot podobný smíchu indikuje hravou náladu (Hurt 2016). Běžným druhem vokalizace je vrčení, které je lidmi obecně považováno za projev agrese. To však může být také znakem dominance, nebo funguje jako signál výzvy ke hře a doprovodný zvuk během ní, což naopak poukazuje na radostný prožitek (Prescott et al. 2004). Vzhledem k individualitě psů je však nanejvýš vhodné, aby majitelé své psy dobře znali v jejich projevech a dokázali u nich zaznamenat veškeré abnormality ještě v jejich počátcích (Rooney et al. 2009).

3.2 Role psů a jejich welfare

„Pes – nejlepší přítel člověka.“ Toto rčení nevzniklo náhodou. Od počátků společného soužití lidí a psů před 14 (Udell & Wynne 2008) až 15 tisíci lety (Sykes et al. 2020; Wynne 2021) se pes postupně rozšířil do všech lidských kultur, ve kterých plnil různé funkce jako ochrana obydlí, lov či hlídání dobytka (Power 2008; Udell & Wynne 2008). Psi jsou po člověku nejrozšířenějším velkým savcem na světě, vyskytují se na každém kontinentu kromě Antarktidy (Wynne 2021) a v západním světě jsou považováni za nejoblíbenější domácí zvířata (Archer 1997; Kis et al. 2012). Aktuálně se celková světová populace psů odhaduje na 700 milionů až 1 miliardu. I když průměrně spadá na 1000 obyvatel zhruba 120 psů, jejich hustota se na jednotlivých kontinentech i v sousedních zemích značně liší (Sykes et al. 2020).

Obrázek 1: Mapa zobrazující počet psů na 1000 obyvatel. Tmavší odstín znázorňuje vyšší hustotu. (Sykes et al. 2020)

Během dlouhého soužití s lidmi se role psů značně změnily. Vlivem domestikace se u nich vyvinuly schopnosti porozumět lidskému chování a signálům (Albuquerque & Resende 2023), změnilo se i jejich vlastní chování, kognitivní schopnosti a sociabilita (Udell et al. 2010; Kis et al. 2012; Lazzaroni et al. 2020; Wynne 2021; Range & Marshall-Pescini 2022). Role psů se měnily i v souvislosti s kulturní a biologickou evolucí člověka (Verga & Michelazzi 2009). Tohle vše mělo zásadní vliv i na dnešní využívání a vnímání psů. Meyer et al. (2022) tvrdí, že se život a role psů zásadně změnily během minulých dvou století. Především byli psi během posledních padesáti let razantně začleněni do domácností jako členové rodiny (Power 2008). To se týká zejména psů ve Spojených státech a Evropě, kde je jejich počet na obyvatele výrazně vyšší, což dokazuje, že chov psů jako domácích mazlíčků je spjatý i s ekonomickou vyspělostí země (Sykes et al. 2020). V rozvojových částech světa, jako jsou například země Jižní Ameriky nebo Asie, jsou počty psů také velmi vysoké – to však odkazuje na fakt, že stále přibližně 80 % populace tvoří toulaví a opuštění psi (Cabral & Savalli 2020).

Obecně jsou psi v dnešní době vnímáni velmi různě v závislosti na výskytu, lidské kultuře i kvalitě života. Nejčastěji zaujímají roli člena rodiny a společníka, méně jsou pak využíváni k výkonu různých druhů prací. V některých kulturách mohou být uctíváni, v jiných zatraceni a v neposlední řadě můžou sloužit i jako zdroj potravy (Sykes et al. 2020). Tyto různé role

a vztahy s lidmi mají i rozdílný dopad na welfare psů (Verga & Michelazzi 2009; King et al. 2012; Meyer et al. 2022).

3.2.1 Pracovní psi

Za pracovní psy se považují ti, kteří pravidelně vykonávají trénované úkoly pod dohledem lidí (Rooney et al. 2016). Tím poskytují zejména ekonomické benefity, protože se mohou využít jejich schopnosti, jimiž lidé či přístroje nedisponují. Použití psa je díky tomu jednodušší a z dlouhodobého hlediska i levnější (Cobb et al. 2015). Způsoby využívání psů jsou v dnešní době velmi rozmanité – kromě původních aktivit, jako hlídání, lov či pastevectví, můžou psi sloužit u policie či v armádě k obraně, detekci a vyhledávání (Cobb et al. 2021). Dále jsou používáni k asistenci handicapovaným osobám (Glenk & Foltin 2021), vykonávají záchranářské a terapeutické činnosti (Sykes et al. 2020), nebo jsou vycvičeni k upozornění na změnu zdravotního stavu člověka (Chen et al. 2000). Celkový počet pracovních psů je však v moderní společnosti velmi malý – podle průzkumu z roku 2009 se z australské populace 3,4 milionů jedinců využívá pouze 4 195 k pracovním účelům, přičemž nejčastěji se jedná o asistenční psy (Branson et al. 2010). Stejný názor mají i Bray et al. (2021), kteří tvrdí, že i přes pestré využití psů a jejich velký přínos v této sféře představují pracovní psi jen malou část ze světové populace. I přestože je pracujících psů o poznání méně než společenských, je důležité, aby jejich welfare byl udržován na vysoké úrovni, protože špatná pohoda psů a velká zátěž negativně ovlivňují jejich zdraví a tím pádem i výkon (Lefebvre et al. 2007; Haverbeke et al. 2008; Rooney et al. 2009; Arnott et al. 2014b). Kromě toho neustále roste povědomí široké veřejnosti o důsledcích zacházení a práce se zvířaty. Názory většiny lidí jsou však neodborné a často vycházejí z jejich vlastního přesvědčení. Přesto jimi vyvíjený tlak přispívá ke zdokonalování životních podmínek pracovních zvířat, zejména psů (Cobb et al. 2015). Navíc je patrné, že pokud je pes při práci nadměrně vystavován strachu a stresu, na který není zvyklý či připravený, vede to ke strádání, špatnému výkonu a k předčasnému vyřazení psa z aktivní pracovní role. To má za následek snížení potenciálního přínosu společnosti a ekonomického zisku, který by během jeho života mohl nastat (Rooney et al. 2016).

Životní podmínky psů používaných k pracovním účelům se mnohdy liší a často je obtížné o nich diskutovat kvůli nedostatku informací a málo podrobným výzkumům (Stafford 2007). Za posledních 10 let však výrazně vzrostl počet investic do lepšího pochopení všech aspektů chovu, výcviku a výkonnosti pracovních psů s cílem zlepšit jejich welfare i efektivitu práce (Cobb et al. 2021). Podle McGreevy et al. (2017) je při výcviku psů důležité, aby trenéři byli schopni dobře porozumět jejich chování, adekvátně na něj reagovali a uspokojovali jejich potřeby v této oblasti – tak lze maximalizovat jejich potenciál v rámci výcviku. Zároveň zmiňují, že nejlepší trenéři jsou ti, kteří se vůči psovi dobře a jasně projevují a mají schopnost výcvik přesně načasovat, posílit tím žádoucí reakce, urychlit učení a minimalizovat frustraci psa. Jak ale vyplývá z australského průzkumu, trenéři pracovních psů jsou často nezkušení – 52 % z dotázaných nemá potřebné vzdělání ani zaškolení, a využívá tak svoje zkušenosti získané až v průběhu výcviku. To je jeden z významných faktorů, proč se psi vybraní pro pracovní využití nestanou v dané práci aktivními (Branson et al. 2010).

3.2.1.1 Vojenští a policejní psi

Pokud jde o psy pracující v armádě, častým narušením jejich welfare je fakt, že se mohou zranit, na což poukazují Mey et al. (2020). Ti z důvodu nedostatečné literatury o zraněních, se kterými se armádní psi mohou během výkonu práce setkat, sesbírali a vypracovali data o psech poprvé nasazených v Iráku mezi lety 2003 až 2007. Ze 794 psů se 490 z nich během nasazení setkalo s nemocí anebo zraněním, přičemž 64 % všech zranění bylo traumatických (tržné, bodné a střelné rány, poranění při výbuchu či dopravní nehoda). Muskuloskeletální¹ zranění pak zaujímala 36 %. U těchto typů zranění docházelo často k jejich podceňování, protože psi nedávali najevo nižší stupeň bolesti. McNamara (1972) poukazuje na to, že nadledvinky produkující stresové hormony jsou u vojenských psů až pětkrát větší než u běžných domácích psů. Proto se těmto psům doporučuje strava s vysokou kalorickou hodnotou, aby jejich tělo takovou míru stresu dokázalo zvládat. Přesto výzkum z roku 2003 uvádí, že přibližně čtvrtina vojenských psů trpí poruchami chování a chová se stereotypně. Nejčastěji se pozorovaní psi točili v těsném kruhu. Dále projevovali opakované známky agrese (a to i vůči vlastnímu psovodovi), opakovaně se olizovali a okusovali, nebo se při náhlých hlasitých zvucích krčili k zemi – takové chování je vyústěním stresu (Burghardt 2003). Zabránit zraněním přímo v boji sice není snadné, ale je možné alespoň odvrátit chronické stavy psů (časté zažívací či kožní problémy), pokud budou podstupovat pravidelná kondiční a balanční cvičení a budou mít dostatek odpočinku (Mey et al. 2020). To jim poskytne lepší fyzickou i psychickou odolnost (Cobb et al. 2021). Do budoucna se doporučuje i propracovanější vzdělávání psovodů o možných zraněních psů a jejich reakcích na ně. Mnoho psů však bylo pro tyto specifické funkce vyšlechtěno – zapojení do nich je silným pozitivním posílením, a tak je pro ně příjemné. Proto je potřeba hodnotit nebezpečí zranění v porovnání s možným potěšením, které psi z vykonávání této práce mohou mít (Stafford 2007).

Obecně welfare policejních a armádních psů závisí zejména na vztahu s psovodem a metodě výcviku. Z výzkumu tréninkových metod používaných u belgických vojenských psů vyplývá, že pokud jsou při výcviku použity averzivní podněty, vede to k rozptýlení psa, snížení jeho postoje vlivem strachu a horšímu výkonu. Pes se po takovém podnětu nesoustředí na práci, ale na další trest, který může přijít. V rámci tohoto výzkumu bylo sledováno 33 psovodů se svými psy. Výkon párů byl výrazně ovlivněn metodou výcviku. Psi s nižší výkonností dostávali více averzivních podnětů než psi s vysokou výkonností. Nejčastější averzivní stimul bylo tahání za vodítko, dále věšení za obojek, slovní kárání, nebo dokonce bití. Aby byly vytvořeny spolehlivé výsledky, bylo provedeno hodnocení dvakrát ve stejných podmínkách a ukázalo se, že při druhém hodnocení psovodi více trestali a méně odměňovali – změnili svoje obvyklé chování s cílem prezentovat se pozitivněji a zvýšit výkon, ale naopak to vedlo k ještě horším výsledkům. Přesto více než z 57 % převažovaly pozitivní podněty (hlazení, poplácání, slovní pochvala). Zejména hlazení a pochvala se ukázaly jako nejvhodnější podnět pro psa k lepšímu výkonu a učení se (Haverbeke et al. 2008). Proto by měli psovodi používat zejména pozitivní výcvikové metody a budovat se psem bližší vztah – nejenže maximalizují jeho výkon, ale zajistí pro něj i lepší welfare (Haverbeke et al. 2008; Bray et al. 2021).

¹ Zahrnující svalovou a kosterní soustavu.

U policejních nebo armádních psů se pak nabízí i otázka, zda po odchodu ze služby mohou být přemístěni do jiného prostředí jako společenská zvířata. Společnost je může považovat za nevhodné domácí mazlíčky a mohou být utraceni i v poměrně nízkém věku (Cobb et al. 2015).

3.2.1.2 Asistenční psi

Mezi pracovní psy se řadí i psi asistenční. Ti jsou rozmanitou skupinou zahrnující psy terapeutické, vodící psy pro nevidomé a zrakově postižené, psy pro neslyšící, fyzicky znevýhodněné a v neposlední řadě sem patří i psi upozorňující epileptiky či diabetiky na jejich stav (Audrestch et al. 2015; Bremhorst et al. 2018; Bray et al. 2021; Gibson & Oliva 2022). Co se týče vodících psů, ti se například v Americe začali používat teprve během několika posledních generací, naopak v Evropě jsou známí již celá staletí. Pravděpodobně nejstarším dostupným důkazem je několik odstavců napsaných mnichem Bartolomějem ve 13. století – zde je popsáno, jak byli nevidomí lidé vedeni buď dítětem, sluhou nebo psem. Pokud se hovoří o „hromadném“ používání vodících psů v novodobém světě, je třeba se ohlédnout zpět ke konci první světové války. V té době byla založena první známá škola pro výcvik těchto psů v Oldenburgu a následně ve Württemburgu – to mělo za cíl zajistit důstojnou pomoc válečným veteránům (Fishman 2003).

O asistenčních psech je známo, že jejich welfare je obecně na vyšší úrovni než u služebních psů, i přestože dosud není na toto téma vytvořen dostatek odborné literatury (Stafford 2007; Salmon et al. 2022). Tomuto názoru odpovídá i výsledek dotazníkového šetření z roku 2022, kdy naprostá většina z 258 dotazovaných vyjádřila přesvědčení, že psy tato práce baví, a pouze 7 % z nich projevilo obavy z možné náročnosti výcviku a stresující povahy každodenně prováděných činností. To prý může měnit způsob, jak se psi přirozeně projevují (Gibson & Oliva 2022). Přestože jsou psi díky svým dovednostem v porozumění lidskému chování a gestům pro asistenční práce vhodné, spolupráce s lidmi, kteří mají smyslové, fyzické či mentální nedostatky pro ně může být značně stresující (Kis et al. 2012; Gibson & Oliva 2022). U asistenčních psů je však vyžadováno, aby byli schopni co nejlépe zvládat stres a kontrolovat svoje emocionální reakce na něj, aby svým nenadálým chováním neohrozili své znevýhodněné majitele. Fyziologicky ale stres stále pociťují, na což poukazuje například zrychlená srdeční frekvence a snížená hravost oproti běžným domácím psům či psům, kteří jsou teprve ve výcviku (Fallani et al. 2007). Přísný výcvik asistenčních psů tak může vést k tomu, že neustále kontrolují své chování na úkor vlastní pohody (Gibson & Oliva 2022).

Pro zachování pohody asistenčního psa je důležitým aspektem náklonnost a vzájemný vztah s danou osobou (Lane et al. 1998). V novozélandské studii provedené na 118 psech byla zjištěna přibližně 74% úspěšnost přiřazení psů k jejich majitelům. Někteří psi vystřídali až tři majitele, protože se ukázalo, že kompatibilita vybraného psa a osoby ovlivňovala úspěšnost psa při výkonu práce, což mohlo být následkem jeho narušené pohody (Lloyd et al. 2016). Navíc bylo zaznamenáno, že pokud pes slouží v rodině, ve které jsou děti s autismem, nemá kvůli tomu dostatek volného času k odpočinku. Jeho denní rutina je často narušována a může hrozit i neúmyslné hrubé zacházení ze strany dítěte (Bremhorst et al. 2018). I přesto lze tvrdit, že naprostá většina asistenčních psů má kvalitní a vyrovnaný život, protože nejsou majiteli považováni za věc, ale za důstojného společníka, který jim usnadňuje každodenní život, a snaží

se mu proto poskytnout co nejlepší péči (Bremhorst et al. 2018; Glenk & Foltin 2021; Gibson & Oliva 2022).

3.2.1.3 Lovečtí a hospodářští psi

Do kategorie pracovních psů spadají i psi lovečtí, hospodářští (obecné označení pro ovčácké, pastevecké a honácké psy) a případně psi hlídací. Na hospodářské psy spoléhají zejména farmáři a zemědělci z venkovských oblastí a lovečtí psi jsou většinou využíváni rekreačními lovci a myslivci (King et al. 2012). Tyto způsoby využití psů však v dnešní době nepatří mezi příliš časté oproti minulým časům (Sykes 2020; Meyer et al. 2022). Odborná literatura se proto životní pohodou těchto psů zabývá jen okrajově.

Zejména u lovečtých a hospodářských psů nastává riziko přenosu infekčních i parazitárních onemocnění při kontaktu s divokou zvěří, případně i s hospodářskými zvířaty (Cave et al. 2009; Gizzarelli et al. 2019; O'Connell et al. 2019; Orr et al. 2019). Pokud jsou lovečtí psi krmeni syrovým masem ulovených divokých zvířat, mohou se snadno nakazit případnými endoparazity², jako je například měchožil zhoubný (*Echinococcus granulosus* Batsch, 1786), nebo jinými patogeny, jako jsou *Salmonella* spp., *Leptospira* spp. či *Escherichia coli* (Escherich, 1885). V tomto případě je třeba při práci s loveckými psy i ulovenou zvěří dbát jisté obezřetnosti a zvýšené hygieny, protože jsou tyto organismy přenosné i na člověka (Orr et al. 2019). Podobně je tomu i u ovčáckých psů, jak ukazuje studie ze Severního ostrova Nového Zélandu, kde bylo 40 % ze 171 odebraných vzorků trusu vyhodnoceno pozitivně. Z toho se u 43 psů vyskytoval jeden druh parazita, u 21 psů byly indikovány dva druhy a 5 psů mělo tři různé druhy parazitů. Nejčastějším druhem parazita byla *Sarcocystis* spp., dalšími byly například *Giardia* spp., *Trichuris* spp. nebo škrkavka psí (*Toxocara canis* Werner, 1782). Výskyt těchto parazitů neměl spojitost s pohlavím, věkem a ustájením psa ani s pravidelností podávání anthelmintik³, jak bylo zjištěno pomocí dotazníkového šetření. Nákaza parazitem tak mohla být ovlivněna použitím konkrétního léčiva a také faktem, že 20 % majitelů, kteří psy krmili masem z domácích porážek, toto maso nezmrazovali ani jinak tepelně neupravovali. Z dotazníku taktéž vyplývá, že 30 % ze 196 psů nebylo nikdy očkováno, nebo bylo očkováno pouze jako štěně, což celkově poukazuje na horší veterinární péči (O'Connell et al. 2019). Majitelé hospodářských psů k nim sice mohou mít jistou náklonnost a respekt, ale tyto emocionální faktory nemusí být dostatečné k ospravedlnění výdajů, které jsou nutné k potřebné péči o tyto psy. Proto se majitelé snaží náklady k tomu určené co nejvíce snížit (Arnott et al. 2014a).

Lovečtí psi jsou vystaveni i značnému počtu zranění. V létě jsou časté například osiny, které se zachytí v nose a vyvolají epistaxi⁴, nebo projdou skrz tenkou kůži mezi prsty tlap a způsobují záněty. Psovi hrozí i otrava při pozření otráveného škůdce nebo poranění velkými zvířaty, která se mohou bránit, jako jsou prasata a jeleni. Častými zraněními jsou i střelné rány, které mohou způsobovat infekce, protože jsou objeveny až později při vyšetření z jiných důvodů (Stafford 2007). Přes možná zranění je třeba se soustředit i na to, zda loveckým psům přinášejí tyto činnosti radost. Jak se ukázalo ve výzkumu provedeném Colussi et al. (2018),

² Vnitřní parazit – cizopasí uvnitř těla.

³ Léčivá látka proti červovitým parazitům.

⁴ Krvácení z nosu.

hladina slinného kortizolu⁵ zůstala neměnná při stopování a lovu kopytníků, což poukazuje na to, že psi během toho nepocívali stres. Přesto je možné, že tyto aktivity trvaly příliš krátkou dobu na to, aby sekreci kortizolu aktivovaly.

U psů používaných k lovu divokých prasat v Austrálii je jejich welfare dle Orr et al. (2019) považován za nedostatečný. Jejich majitelé při výcviku často používají elektrické obojky a jiné averzivní výcvikové metody, které mají za cíl vyvolat strach a tím omezit například lov jiných zvířat nebo napadání psů mezi sebou. Tyto metody mají nepříznivý dopad na pohodu psů, zvyšují úzkost a agresivitu a snižují motivaci. Tito psi jsou v mnoha případech ustájeni v holých kotcích bez lůžkovin i hraček (Arnott et al. 2014b; Cobb et al. 2015) a při přepravě jsou drženi v klecích bez dostatku stínu a prostoru. Největší riziko ale představuje samotný lov, při kterém je pes vystaven nebezpečí přehřátí z horka, dehydrataci, otravě, hadímu uštknutí i náhodnému postřelení (Orr et al. 2019). Kromě toho mají divoká prasata často velké kly, kterými mohou proniknout do hrudníku nebo břicha psa (Caley & Ottley 1995). To vedlo majitele k vytvoření speciálních kožených hrudních plátů (Obrázek 2), jejichž účinnost však není známa (Orr et al. 2019).

Obrázek 2: Pes určený na lov divokých prasat s ochrannými hrudními pláty (Orr et al. 2019).

Pastevečtí psi hlídající svá stáda mohou být při výkonu práce také zraněni, pokud jsou v oblastech výskytu medvědů, vlků a kočkovitých šelem – tato zvířata jsou schopná psy i zabít. Stejně tak mohou být zraněni mladí, staří a pomalí psi, které dobytek může pokopat, podupat nebo do nich narazit hlavou (Stafford 2007). Na druhou stranu jsou shánění stáda a práce s dobytkem pro hospodářské psy odměňujícími aktivitami, které posilují jejich přirozené chování a umožňují uvolnit přebytečnou energii (McGreevy et al. 2017). Je však třeba dbát i na to, aby psi, kteří během práce vydávají tolik energie, měli i odpovídající výživu. V novozélandské studii se totiž ukázalo, že více než u 30 % z 1360 vyšetření provedených

⁵ Jeden ze stresových hormonů.

během čtyř let byla u psů vyhodnocena podvýživa (Isaksen et al. 2021). Psi jsou vlivem namáhavé práce i více náchylní k abnormalitám a poruchám pohybového aparátu. Z 323 psů, kteří při první kontrole neměli žádný zdravotní problém, se u 184 objevila alespoň jedna abnormalita. Nejčastěji se objevoval abnormální rozsah pohybu zápěstí a kyčle, patrně byly otoky, bolestivost a vrzavé zvuky. Tyto problémy se objevovaly i v kolenou a prstech (Isaksen et al. 2020). Průzkum provedený za účelem zjištění stavu dobrých životních podmínek psů pracujících na farmách v Austrálii navíc zjistil, že až 31 % z 812 dotázaných farmářů ztratilo své předchozí pracovní psy v důsledku smrtelného úrazu při výkonu jejich práce a 21 % psů bylo při odchodu do důchodu utraceno. Přesto bylo také uvedeno, že 40 % majitelů by bylo hypoteticky ochotno utratit přes 2 000 australských dolarů za léčbu nemoci nebo zranění svého nejlepšího psa, aby se mohl vrátit do práce (Arnott et al. 2014a).

3.2.1.4 Faktory ovlivňující welfare pracovních psů

Při zaměření na prostředí, ve kterém pracovní psi pobývají, je třeba brát zřetel na potřeby sociálního a environmentálního obohacení. V tomto ohledu jsou prostory a přístřešky pro psy často nedostatečné, i když jsou různorodé podle pracovní role psa (Taylor & Mills 2007). Dochází k upřednostňování snadného udržování hygieny a možnosti odděleně umístit co největší množství psů, což nesplňuje jejich běžné potřeby. Při takovém umístění tak psi zažívají behaviorální i fyziologický stres (Hennessy et al. 1997; Rooney et al. 2007). V australském průzkumu z roku 2009 je uváděno individuální ustájení psů častěji než společenské – ať už s lidmi, jinými psy nebo oběma skupinami (Branson et al. 2010). Samostatné příbytky pro psy sice eliminují riziko zranění při možných potyčkách či přenášení nemocí, ale snižují welfare tím, že nenaplnují specifickou potřebu psa pro sociální interakce a fyzický kontakt (Cobb et al. 2015). Oproti tomu Duhaima et al. (1998) doporučují, aby pracovní psi měli vždy k dispozici samostatnou klec nebo místo, které jim zajistí dostatek klidu k nerušenému odpočinku a spánku. Tudíž je vhodné najít vyváženost, co se týče ustájení psa – dopřát mu soukromí pro odpočinek, ale i možnost mít kontakt s jinými psy a lidmi. Dále bylo prokázáno, že obohacené prostředí, jako je přístup k hračkám a skupinové interakce, snižuje stresové reakce těchto psů (Lefebvre et al. 2009; Pullen et al. 2010; Cobb et al. 2021). Výsledky výzkumu z roku 2010 uvádějí, že psi mají zájem převážně o hračky vydávající zvuk nebo o velikostně menší hračky, které lze snadno žvýkat, což je následně uklidňuje (Pullen et al. 2010).

Jeden ze zásadních vlivů na psychickou pohodu psa mají i zvolené metody výcviku. Mezi ně se řadí volba elektrických obojků, které mají prokazatelnou úspěšnost na učení psa ve srovnání například se škrticím obojkem. Ani jedna z těchto dvou metod však není zcela vyhovující, protože 38 % psů trénovaných s elektrickým obojkem a 64 % trénovaných s pomocí škrticího obojku vykazovalo maximální stažení uší – tedy jednu ze známek stresu. Po tréninku s elektrickým obojkem měli navíc psi výrazně zvýšené hladiny kortizolu, více vokalizovali (Salgirli et al. 2012), olizovali si pysky a přikrčovali se (Schilder & van der Borg 2004). Nebezpečí při používání elektrických obojků hrozí i při nesprávném nastavení jejich intenzity – kůže psa je totiž citlivější a tenčí než lidská, a proto není vhodné nastavovat šoky na sobě a porovnávat reakce i mezi psy navzájem vzhledem k jejich individualitě (Masson et al. 2018). Problémem je, že šoky z těchto obojků musí být zároveň nastaveny tak, aby došlo k prevenci habituace psa (pes si na tyto podněty zvykne a přestane je vnímat). To vede k tomu, že

elektrické šoky jsou příliš silné a způsobují bolest (Schilder & van der Borg 2004). U psů se tak může vyvinout strach z tréninku (Schalke et al. 2007) a fobie (Polsky 2000) a může být narušen i vztah s psovodem (Deldalle & Gaunet 2014). Časté a nesprávné používání těchto obojek může vést i k poškození a podráždění kůže (Masson et al. 2018). Elektrické obojky jsou vhodným výcvikovým prostředkem, pouze pokud jsou používány psovody s praktickými a teoretickými znalostmi, u kterých by bylo vhodné i absolvování příslušných testů (Schilder & van der Borg 2004). Proto je například ve státě Victoria v Austrálii nebo v Norsku povoleno jejich používání pouze kvalifikovanými trenéry a veterináři (China 2020). Je vhodnější a efektivnější, aby psovodi při tréninku používali pozitivní metody – hlazení, slovní pochvala a podávání pamlsků (Haverbeke et al. 2008; Bray et al. 2021).

V rámci zlepšování welfare pracovních psů se vytvářejí i doporučení pro jejich majitele. Jedním z nejdůležitějších faktorů je představit psům jejich kotce již v prvních dnech strávených v novém prostředí pomocí pozitivního odměňování (Rooney et al. 2007). To se obecně doporučuje i všem běžným chovatelům psů. Často se stává, že pracovní psi byli původně umístěni v rodinách a kontakt s lidmi je pro mnohé z nich odměnou. Je proto důležité, aby psovodi upevňovali společné pouto, ať už se jedná o hru, mazlení, česání i samotný trénink (Rooney et al. 2009). Bylo prokázáno, že interakce s lidmi u psů snižují krevní tlak, zvyšují hladinu endorfinu⁶ a redukuje hladinu kortizolu (Rooney et al. 2016). Lefebvre et al. (2007) navíc uvádí, že psovodi vojenských psů, kteří si své psy brali po práci domů, popisovali, že jsou méně bázlivi, více společenští, lépe přijímají hlazení cizími lidmi a méně často koušou ve srovnání se psy, které psovodi ponechávali v psincích. Pro zlepšení psychického stavu psa se také doporučuje jistá předvídatelnost denní rutiny – například venčení, krmení a práce ve stejný čas (Gaines et al. 2008). Jako nejvhodnější se pak uvádí postupná adaptace z původně předvídatelných na méně předvídatelné denní režimy. Tím se docílí toho, že pes bude „předvídat nepředvídatelné“ a lépe se vyrovná se změnou, která může nečekaně nastat (Rooney et al. 2009). Samozřejmě by také měla být nadstandardní veterinární péče (Cobb et al. 2015).

3.2.2 Výstavní a sportovní psi

V dnešní době je časté, že se majitelé a chovatelé psů věnují v rámci volného času i psím sportům a výstavám. Psi jsou tak zapojeni do různých dostihů, loveckých soutěží, agility nebo psího spřežení. Takové činnosti jsou obohacením psího života, ale v krajních případech může dojít k negativnímu dopadu na psychické i fyzické zdraví těchto psů (Gillespie et al. 2002).

Pokud jde o psí výstavy, dnes jsou populární téměř po celém světě a poskytují základ chovu většiny plemenných psů. Psi v tomto případě musí splňovat plemenný standard, musí být upravení a čistí, neagresivní, v dobré kondici a bez viditelných parazitů – to vše přispívá k jejich životní pohodě (Stafford 2007). Některá plemena však musí být pro tyto účely specificky upravena. Mezi takové úpravy patří kupírování uší a ocasu, a v ojedinělých případech dokonce i devokalizace⁷, které jsou prováděny zejména ve Spojených státech nebo ve Španělsku. Ve většině evropských zemí včetně České republiky jsou tyto kosmetické úpravy částečné, nebo zcela zakázány zákonem, pokud není potřeba je provést ze zdravotních důvodů pod dohledem veterinárního lékaře (Quartarone et al. 2012; Sinmez et al. 2017). Z toho důvodu se

⁶ Hormon, který je často označován jako hormon štěstí – tlumí bolest a způsobuje dobrou náladu.

⁷ Částečné nebo úplné odstranění hlasivek.

stává, že se tyto zákroky provádějí nelegálně, bez anestezie a sterilního prostředí. Způsobují tak silný bolestivý stimul, vzniká riziko krvácení a infekce (Stafford 2007). Zejména zkracování ocasu prováděné pomocí chirurgických nůžek je spojeno se silnou akutní bolestí, kterou štěňata projevují intenzivním kňučením a „vřískáním“ (Noonan et al. 1996). Stejně tak mohou nastat chronické zdravotní problémy jako je fekální inkontinence (Eyarefe & Oguntoye 2016) a poruchy pohybu a komunikace (Sinmez et al. 2017). Byly zjištěny i zvýšené koncentrace kortizolu a kortikosteronu a zvýšená srdeční frekvence (Bennett & Perini 2003). Nejhorším možným způsobem zkracování ocasu je použití těsných gumových kroužků (jak ukazuje Obrázek 3), které způsobují odumírání tkáně a následné odpadnutí ocasu (Eyarefe & Oguntoye 2016). I přestože je dnes tato kosmetická úprava v řadě zemí zakázaná a jsou prokázány její negativní dopady, stále se místy vedou dohady mezi veterináři i chovatelskými kluby, zda je zbytečná a bolestivá nebo naopak nezbytná a praktická, jako je tomu například u loveckých plemen (Stafford 2007). Je však nanejvýš doporučeno, aby byly standardy vybraných plemen psů změněny a zvířata mohla být vystavována, aniž by byla chirurgicky zmrzačována (Quartarone et al. 2012).

Obrázek 3: Tři týdny staré štěně s nevydařeným zkracováním ocasu pomocí gumového kroužku. Ocas je oteklý, nekrotický a na dotek velmi bolestivý. (Eyarefe & Oguntoye 2016)

V rámci výstav je pro chovatele nutností „produkovat“ psy, kteří splňují předepsaný standard daného plemene. Některé z těchto standardů jsou extrémní v požadavcích na vzhled psů, a přitom důraz na fyzické vlastnosti nemusí nutně znamenat, že jsou tito psi vhodní pro život moderních společenských zvířat. Omezený počet jedinců některých plemen navíc neumožňuje selekci mimo dědičné problémy, čímž dochází k jejich umocňování. Tím může v kritických případech docházet i k týrání chovem (Stafford 2007). Tím, jak vzhled psů ovlivňuje jejich životy, se podrobněji zabývá kapitola 3.2.3.4.

I když mají výstavní psi obecně kvalitní péči, může na psích výstavách vznikat riziko šíření infekčních onemocnění (Stull et al. 2016). Zaznamenány byly i možné dopady na psychiku psů. Na výstavách jsou psi náhle umístěni do neznámého prostředí, se kterým se musí během krátké doby seznámit a vypořádat. Stejně tak je zde seskupení velkého množství

neznámých lidí a psů, což není každému jedinci příjemné. Výjimkou není ani hlasité tleskání publika, hudba či projev moderátora. To představuje zejména pro mladé jedince stresový faktor. Nehledě na to, že si musí zvyknout i na časově náročné úpravy zevnějšku. Na takových akcích je běžný hlasitý štěkot o vysokém tónu, který značí nervozitu a strach, nebo kňučení, které signalizuje stres. Někteří psi mohou nepohodu dávat najevo pasivitou, která je špatně interpretována jako projev dobré výchovy (Syrjämaa 2017). Dalšími možnými dopady na psychiku psů při výstavách se odborná literatura nezabývá.

Co se týče sportu, je psům obecně doporučován – slouží k zaměstnání psa, vybití přebytečné energie, udržení dobré kondice a napomáhá rozvíjet vztah s majitelem. Existuje ale rozdíl mezi volnočasovým sportem a sportem na profesionální úrovni. Řada psů je totiž nucena sportovat a podávat výkon vysoko nad rámec svých sil a možností. Z toho důvodu mohou být tito psi náchylnější ke zraněním (Stafford 2007) a jejich aktivní sportovní život může v některých případech skončit už ve 2 letech a v průměru pak v 6 letech (Branson et al. 2010). Často dochází i k záměrnému šlechtění tak, aby psi podávali čím dál lepší výkony. Toto šlechtění však není prováděno s ohledem na dobré životní podmínky a může vést k tomu, že se požadované vlastnosti stanou pro psa nevýhodnými (například příliš dlouhé končetiny, nebo neschopnost odpočívat u psů šlechtěných pro agility). Tomu odpovídá i fakt, že border kolie, které mají vyšší výkonnost, jsou více náchylné ke zraněním během sportu než jiná plemena (Alcock et al. 2015). Pro psy, kteří v agility nejsou příliš úspěšní, to může kromě rizika zranění působit i jako významný stresový faktor. U psů, kteří si v tomto sportu vedou dobře, je tomu naopak (Stafford 2007).

Jako psi se špatnými životními podmínkami jsou vnímáni závodní chrti, a jsou považováni za více postradatelná zvířata (Atkinson & Young 2005). Odvětví psích dostihů je v tomto případě závislé na všeobecném nadšení veřejnosti, aby mohlo fungovat – proto jsou často podávány zkreslující informace o životních podmínkách závodících psů (Cobb et al. 2015). Pro anglické chrti, kteří jsou na psích dostizích nejběžnější, je tento sport vzhledem k jejich fyzickým dovednostem nanejvýš přirozený a vhodný. Chrti jsou schopni vyvinout značnou rychlost, jejich hemoglobin⁸ má vyšší afinitu⁹ ke kyslíku, mají větší srdce v poměru k tělu oproti jiným plemenům a vykazují pomalejší tepovou frekvenci (Sullivan et al. 1994). To vše z nich dělá skvělé závodníky. Je ale třeba dodat, že při vysokých rychlostech velkého množství psů na závodisti nastává obrovské riziko srážek a vážných zranění (Palmer et al. 2020; 2021). Jen na Novém Zélandu bylo mezi lety 2014 až 2020 zaznamenáno 4 385 zranění, přičemž během tohoto období závodilo 4 914 chrtů. Necelých 70 % zranění bylo klasifikováno jako poranění měkkých tkání, přes 14 % tvořily tržné rány a zlomenin bylo přes 10 %. Přestože zlomeniny tvořily ze všech zranění nejmenší podíl, přes 95 % z nich bylo klasifikovaných jako velmi těžká poranění, nebo dokonce vyžadovaly eutanazii (Palmer et al. 2021). Psi se zlomeninami navíc nejsou často léčeni kvůli vysokým nákladům, dlouhé době pro rekonvalescenci a předpokladu, že se značně sníží jejich výkon (Guilliard 2000). Z výzkumů zároveň vyplývá, že chrti, kteří závodí v rozestupu alespoň sedmi dní, mají nižší pravděpodobnost zranění než chrti závodící více než jednou týdně. Proto se jako prevence doporučuje majitelům nižší frekvence tréninků a závodů těchto psů (Palmer et al. 2020; 2021).

⁸ Červené krevní barvivo přenášející kyslík.

⁹ Schopnost chemicky se vázat.

Podobně jako všichni sportovci mají i chrti období, kdy podávají nejlepší výkony a délka závodní kariéry je do jisté míry omezena jejich věkem. Angličtí chrti obvykle závodí do věku 2,5–3,5 let a výjimečně se závodů mohou účastnit i 5 až 6letí psi. Při odchodu do závodního důchodu je pak většina psů utracena, i když mají potenciál přirozeně se dožít 10 až 14 let. V USA je navíc běžné, že se zabíjejí i štěňata, která se ukážou jako nevhodná pro závodění. Každým rokem však tyto počty klesají a většinu psů je možné adoptovat, což může značit jistý pozitivní vývoj v produkci těchto psů a nakládání s nimi. Přesto je tento typ soutěží pro psy stále velkým stresorem – vliv na to má i dlouhá přeprava, nedostatek živin, fyzické vyčerpání a velké množství psů na jednom místě (Stafford 2007).

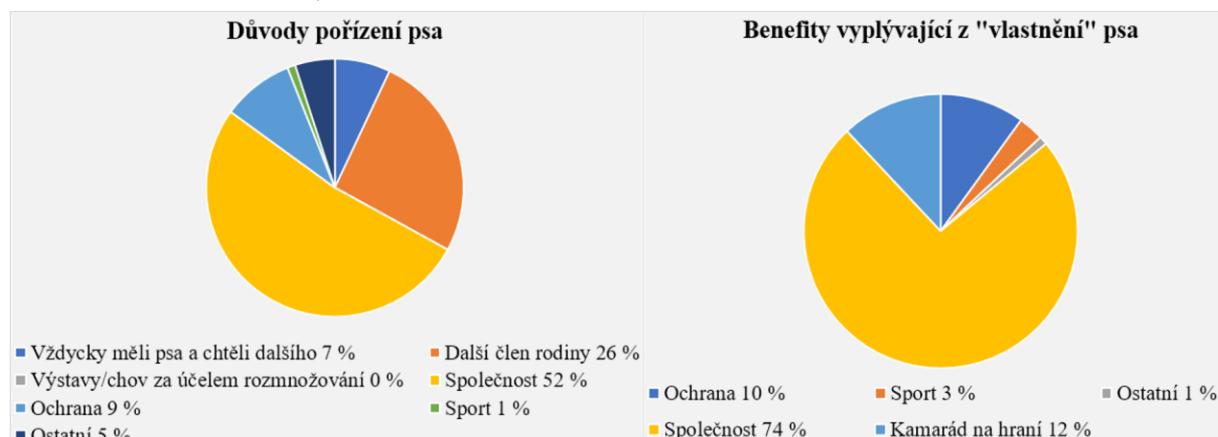
Mezi provozované sportovní aktivity se řadí i závody psích spřežení. U psů, kteří vykonávají rekreační tažné práce (kratší délka běhu o nižší rychlosti s možností odpočinku a běžného cyklu spánku), výzkum ukázal, že na ně tato činnost působí pozitivně. Těsně po běhu se u nich zvýšila hladina oxytocinu, než jakou původně měli před během. Kromě samotného pohybu měly na dané zvýšení vliv i sociální interakce s ostatními psy a psovodem, jeho pochvala a následné hlazení a péče (Leggieri et al. 2019). To se však netýká vrcholových saňových psů, u nichž je naopak prokázán vzestup hladiny kortizolu. To může vést k negativním účinkům, jako je imunosuprese¹⁰ nebo vznik žaludečních vředů, které se projevují bolestmi břicha, anorexií a zvracením, a zásadně tak ovlivňují blaho psů (Webb & Twedt 2003; Li et al. 2009). Keller et al. (2021) uvádí, že takto vyvolaný stres je možné potlačit pomocí léku Neurexanu, který snižuje hladinu kortizolu, aniž by byly zpozorovány akutní vedlejší účinky. Tím by se zlepšilo psychické pohodlí těchto psů. Nabízí se však otázka, zda by byl tento lék bezpečný i při dlouhodobém užívání a zda není na místě nejprve upravit životní podmínky saňových psů jako je umožnit jim dostatečný odpočinek, zkrátit délku trati a podávat dostatek krmiva. Vrcholoví psi v tomto sportu totiž mohou spálit až 12 000 kcal za den, a pokud se přičtou i velmi nepříznivé přírodní podmínky, jedná se o extrémně namáhavou činnost (Lee et al. 2004). Nehledě na riziko zranění chodidel a vzniku omrzlin na okrajových částech těla. V dnešní době je však většina profesionálních závodů řízena zkušeným personálem a opatřena odborným veterinárním dohledem, aby byla o psy zajištěna maximální péče. Například nejznámější závod v psím spřežení Iditarod poskytuje soutěžícím kontrolní stanoviště, kde jsou vyčerpání, zranění a dehydratování psi ponecháni a ošetřeni a v případě větších potíží i letecky přepraveni na veterinární pracoviště (Dennis et al. 2008).

3.2.3 Psi jako společníci

V dnešní době je více než běžné, že psi pro většinu lidí ve vyspělém světě představují mazlíčka či společníka a zřídka zastávají role, pro které byli jejich předci určeni a selektivně vyšlechtěni (Verga & Michelazzi 2009; King et al. 2012; Meyer et al. 2022). Ve studii z roku 2003 uvedlo 74 % z 203 účastníků společnost psa jako hlavní výhodu jeho vlastnictví a 52 % z nich si psa pořídilo hlavně pro tento účel (Kobelt et al. 2003). To potvrzují i Bennett et al. (2007), kteří uvádí, že přes 83 % psů bylo pořízeno majiteli primárně za účelem poskytování společnosti. Mezi jiné důvody pořízení psa patří například i sport, ochrana majetku, touha o někoho pečovat, mít někoho, kdo je doma přivítá, nebo někoho, kdo zabaví děti, viz

¹⁰ Potlačení přirozených imunitních reakcí.

Obrázek 4. Přesto je společnost psa nejčastějším benefitem, který lidé zmiňují (Leslie et al. 1994; Kobelt et al. 2003).

Obrázek 4: Důvody pořízení psa a benefity, které přináší jeho „vlastnění“ (Kobelt et al. 2003).

Psi jsou společně s kočkami a jinými drobnými savci vnímáni jako mazlíčci zejména v Evropě, Austrálii a Severní Americe. V těchto oblastech jsou lidem velmi blízcí, což vede ke snaze zlepšovat jejich welfare. Dá se říct, že jejich výživa i veterinární péče se během několika let výrazně zlepšily (Stafford 2007). Stejně tak se uvádí, že domácí mazlíčci můžou člověku poskytovat fyzické i psychické výhody, jako jsou redukce stresu, snížení krevního tlaku (Allen 2003), omezení výskytu deprese (Verga & Michelazzi 2009) nebo prevence proti srdečním onemocněním (Rowan & Beck 1994). Tyto faktory upevňují vzájemné pouto člověka a psa. Otázkou však zůstává, jak tento vztah vnímají psi jako zvířata, která jsou dnes každodenní součástí lidských životů (Verga & Michelazzi 2009).

Pro postindustriální společnosti je typické, že během posledního půlstoletí se psi přesunuli z ulic a zahrad do prostředí, které jim neposkytuje stejné množství stimulace a svobodného rozhodování – do domů (Power 2008). Odhaduje se, že ve Spojených státech žije přes 65 milionů psů ve zhruba 87 milionech domácností (American Pet Products Association 2023). Pro srovnání může sloužit například Velká Británie, kde je chováno přes 7 milionů psů jako mazlíčků ve 22 % domácností (Pet Food Manufacturers' Association 2011). Ač se tato čísla zdají obrovská, Velká Británie je ve srovnání se zbytkem Evropy až na 12. místě v počtu domácností vlastnících alespoň jednoho psa. Česká republika naopak patří mezi země s nejvíce psy a zaujímá třetí místo v Evropské unii, co se týče chovu minimálně jednoho psa v domácnosti. V současné době je v České republice 42 % těchto domácností (Bedford 2023).

3.2.3.1 Psi jako členové rodiny

Pro stále větší počet lidí hrají psi ústřední roli v jejich životech – velmi podobnou roli, jakou mají děti, a tak zásadně ovlivňují jejich životní styl (Verga & Michelazzi 2009; Dotson & Hyatt 2008). Jako člena rodiny vnímá psy až 88 % majitelů v Austrálii (Franklin 2006) a 83 % v Kanadě (Power 2008). Pro některé z nich může být pouto vytvořené se psem stejně pevné nebo i pevnější než pouto s blízkým člověkem (Bussolari et al. 2021). Psi díky tomu mají umožněný přístup do takových částí domu, kam ještě před několika desítkami let nesměli. Jsou to například rodinné pokoje, ložnice, sedací nábytek a postele (Franklin 2006). Na to poukazuje i výsledek studie z roku 2018, v němž 55 % z 962 dotázaných žen v USA uvedlo, že sdílí postel

alespoň s jedním psem, a 174 zmínilo lepší kvalitu spánku, pokud se jich pes dotýká. Prokázalo se tak, že ženy, které spí se psem, měly méně poruch spánku. Psi zároveň dosáhli vyššího skóre na škále „Komfort a bezpečí“ a nižšího skóre na škále „Vyrušení“ než lidé. To naznačuje, že stoupá blízkost mezi lidmi a zvířaty více než mezi lidmi navzájem (Hoffman et al. 2018). Přesto je vhodné dodat, že psi nejsou vždy vděční za fyzický kontakt s člověkem. Někteří mohou vnímat hlazení na hlavě jako projev dominance, stejně tak jim je nepříjemné například držení tlapek nebo objímání. Takoví psi při těchto činnostech „zamrzají“ nebo vyhledávají úkryt (Kuhne et al. 2014). Hlavně objímání je pro naprostou většinu psů stresující – na více než 80 % z 250 fotografií vykazovali objímání psi alespoň jednu známku stresu. Jednalo se především o přerušování očního kontaktu, stažení uší, zívání, olizování se nebo tzv. půlměsíkové oko – jev, kdy lze okrajově vidět bělmo oka (Obrázek 5). A i když je pro majitele typické, že chtějí objetím projevovat psovi náklonnost, je třeba, aby dokázali odhadnout jeho aktuální psychický stav a posoudili, zda není vhodnější jen jemné pohazení nebo poplácání (Coren 2016).

Obrázek 5: Objímání pes pociťující úzkost (Coren 2016).

V USA je typické, že velké rodiny mají častěji psy, ačkoliv v rodinách s dětmi je citová vazba ke psům nižší než ta, kterou pociťují lidé žijící sami nebo páry bez dětí (Stafford 2007). Dotson & Hyatt (2008) tvrdí, že psi totiž naplňují potřeby, které jsou v dnešní uspěchané době pro osamocené člověka nebo pár těžko dosažitelné – nehynoucí láska, dlouhotrvající soužití, projevovaný zájem a pravé přátelství. Zároveň díky výzkumu zjistili, že respondenti bez dětí mají větší tendenci považovat psa za náhradu dítěte, jsou více orientovaní na psa, ochotní provádět více nadstandardních nákupů (nakupování luxusního zboží, vaření speciální stravy, impulzivní nákupy, při kterých nesejde na ceně) a nastavují přísnější pravidla společného soužití než majitelé s dětmi. Z výzkumu také vyplývá, že ženy považují své pouto se psem za pevnější než muži, provádějí větší množství nadstandardních nákupů a více psy antropomorfizují¹¹. Výsledky výzkumu provedeného Power (2008) ukázaly, že 21 z 22 účastníků popsalo svého psa jako člena rodiny, 14 z nich ho vnímalo jako svoje dítě a 15 ho popsalo jako dítěti podobné. Nešlo však o to, že by se tyto majitelé ke psům chovali jako k dětem, pouze tím chtěli zdůraznit, jak moc silné pouto mezi nimi je a jak emocionální pro ně tyto vztahy jsou. Přesto někteří z nich uvedli, že psům nastavili stejně přísná pravidla, která by v jisté míře požadovali nebo požadují i po svých dětech (být tichý, čistotný, poslouchat na

¹¹ Přisuzují psům lidské vlastnosti.

slovo). To vede k tomu, že většina psů žijících v domech a bytech se učí chovat přijatelným způsobem pro lidi, kteří mají často nereálná očekávání. Proto nežijí adekvátní životy pro ně samotné – pouze splňují nároky na život z pohledu lidí, kteří je čím dál méně vnímají jako zvířata. Majitelé totiž ani často neakceptují jejich přirozené chování, jako je očichávání perianální oblasti, čištění v intimních oblastech či obrana teritoria, a snaží se ho utlumit. Takové jednání je zásadním negativním zásahem do welfare psa, protože je omezován v projevech pro něj typických. U psů, kteří nejsou schopni přizpůsobit se těmto požadavkům a zásahům do jejich života, je výsledkem mnoho behaviorálních problémů, jako jsou bázlivost a agrese (King et al. 2012). To vede k tomu, že zhruba 25 % populace psů je každoročně odevzdáno do útulků kvůli problémům s chováním. Útulky jsou tak přeplněné a častým východiskem uvolnění místa pro další psy je eutanázie jiných psů, kteří jsou zde dlouhodobě umístění (Stafford 2007).

3.2.3.2 Psi a každodenní život

Psi potřebují dostatek sociální interakce. Proto je třeba, aby měli společnost více než jednoho člověka nebo jiného psa (Sommerville et al. 2017; Meyer et al. 2022). A přestože jsou součástí většiny soukromých chvil svých majitelů a dávají jim tak příležitost být například rodičem, dětským, hravým nebo pečujícím (Dotson & Hyatt 2008), řada z nich je během dne sama v limitujícím prostředí domů a bytů a vede tak sociálně nenaplněný, nudný a nezajímavý život. To může vést ke vzniku behaviorálních poruch a separačních úzkostí (Verga & Michelazzi 2009; Rehn & Keeling 2011; King et al. 2012; Foreman et al. 2017; Meyer et al. 2022). Proto psi žijící ve skupinách v útlucích mohou mít v tomto ohledu kvalitnější život než psi chovaní samostatně v domovech (Stafford 2007).

Ve studii Norling & Keeling (2015) odhalili, že 73 % švédských majitelů psů nechává svého psa doma během pracovní doby a ostatní je berou s sebou do práce, nebo využívají některou z forem denní péče o psa (psí školky, hlídání). Výsledkem tak bylo zjištění, že více než polovina psů ponechaným doma dělala společnost jiná blízká osoba, která na ně alespoň část dne dohlížela. Majitelé také poukázali na to, že pes se doma cítí spokojený a v bezpečí, má volnost v pohybu a může nerušeně odpočívat. Někteří majitelé by preferovali, pokud by mohli být se psem v práci, ale věděli o možných negativních vlivech, které by nastaly u psů zvyklých na klid domácího prostředí. Je tedy patrné, že závisí zejména na individuální zodpovědnosti majitele vůči psovi při takovém rozhodování. Přesto je vhodné doplnit, jak si jsou psi vědomi toho, že nemají možnost interagovat se svým pánem – Rehn & Keeling (2011) provedli výzkum s dvanácti psy zvyklými na pobyt doma o samotě. S průměrným rozestupem 26 dnů je páni opustili na 30 minut, 2 a 4 hodiny, přičemž byli sledováni kamerou. V každém z případů strávili všichni sledovaní psi přes 90 % času ležením. V posledních 5 minutách před příchodem pána domů vykazovali fyzickou aktivitu v podobě třesení, přičemž frekvence třesu byla prokazatelně vyšší u psů opuštěných na 4 hodiny. Psi ponechaní o samotě 2 a 4 hodiny také vykazovali více interakcí s majitelem sloužících k jeho uvítání. To znamená, že psi mají povědomí o tom, co jim chybí, a mají schopnost odhadnout dobu, po kterou jsou majitelé pryč. Proto je třeba mít na paměti možné negativní dopady na psychickou pohodu psa vyplývající z opakované a dlouhodobé absence fyzické i duševní stimulace. Psi totiž z úzké interakce se svými majiteli

těží, což vede ke zvýšení plazmatické koncentrace dopaminu¹², oxytocinu a ke snížení stresu (Odendaal & Meintjes 2003). Oxytocin u psů při shledání s majitelem také zvyšuje produkci slz, což vede k prohloubení jejich vztahu a zároveň stimuluje pečovatelské chování lidí vůči psům (Murata et al. 2022).

Velký problém v chovu psů jako společníků představuje jejich nedostatečná socializace, fyzická aktivita a trénink. Ukazuje se, že psi žijící v běžných rodinách jsou velmi zřídka venčeni, a pokud jsou, tak na nedostatečně dlouhou dobu (Marinelli et al. 2007). Studie z předměstí Melbourne, která se zaměřila na psy žijící na dvorku, odhalila, že 31 % z 254 psů bylo venčeno jen jednou týdně i méně a 35 % nikdy nepodstoupilo žádnou formu tréninku. Jak často byli psi venčeni, negativně korelovalo s nekontrolovaným pobíháním, nadměrným štěkáním, přecházením a skákáním po lidech. To znamená, že čím častěji a déle byli psi venčeni a čím větší dvorek měli k dispozici, tím méně se u nich projevovalo toto chování (Kobelt et al. 2003). Curl et al. (2017) však tvrdí, že záleží především na přístupu majitelů a jejich vztahu se psem – lidé, kteří měli vyšší úroveň vazby na psa, strávili jeho venčením a společnými procházkami prokazatelně více času. Minimální doba takových aktivit byla 30 minut denně. Problémem však může být i to, že mnozí z venčených psů se při pohybu venku ocitají pouze v doprovodu svého pána a na vodítku, čímž mají omezenou svobodu prozkoumávat okolí, hrát si a socializovat se (Meyer et al. 2022). Přesto je vhodné, aby byl pohyb s vodítkem a bez vodítka v rovnováze. Při častém a dlouhodobém pobíhání na volno například v psích parcích a přehnané socializaci hrozí zvýšení stresových projevů (stažený ocas, příkřčené tělo, stažené uši) společně se zvýšením hladiny kortizolu. To však neznámá, že je nutné vzájemné interakce psů zcela omezit (Ottenheimer Carrier et al. 2013). Nedostatek sociální interakce s jinými psy totiž vyúsťuje v problémy s chováním, jako je nadměrné štěkání, hrabání děr, destruktivita a agresivita (Kobelt et al. 2003).

Životní pohodu psů ovlivňuje i to, v jakém typu rodiny se nachází. Kobelt et al. (2003) uvádí, že psi v rodinách s dětmi byli méně náchylní k nadměrnému vzrušení, nevhodnému vylučování a žvýkání než psi v bezdětných rodinách. To naznačuje, že čím větší je rodina, tím mají psi více vzrušující společenský život a vykazují méně problémů s chováním. Díky přítomnosti dětí jsou totiž více zařazeni do běžných rodinných činností, jsou zvyklí na méně předvídatelné denní rutiny (Hall et al. 2017) a mají větší možnost účastnit se rekreačních aktivit (Hall et al. 2019). Na druhou stranu má vztah psa a dítěte i mnoho nevýhod pro welfare psa. Mnoho dětí není naučeno, jak se k psovi chovat a jak s ním zacházet – zejména pro děti do 6 let je typické, že psa tahají za ocas nebo uši (Ogi & Colossi 2016), hrubě si s ním hrají, hlukem a záchvaty breku narušují jeho osobní prostor a odpočinek a mohou být vůči němu agresivní (Hall et al. 2017; 2019). To pak vede ke stresování psa, který se před dětmi schovává, kňučí, trpí na zažívací a kožní problémy (Hall et al. 2017) a v krajních případech může dítě pokousat (Ogi & Colossi 2016). Uvádí se, že například v Belgii je ročně pokousáno 22 z 1000 dětí (Keuster et al. 2006) a v USA je 50 % pokousaných lidí ve věku do 18 let (Stafford 2007). Proto je nanejvýš vhodné, aby rodiče své děti poučili o soužití se psem a během jejich kontaktu na ně dohlíželi (Ogi & Colossi 2016).

Mnozí psi, kteří naopak nejsou součástí velkých rodin s dětmi, tráví většinu času o samotě a pozornost jim majitelé věnují pouze ráno a večer po návratu domů (Stafford 2007). Pokud

¹² Funguje jako nervový přenašeč a způsobuje vznik příjemných pocitů v reakci na různé události či aktivity.

jsou ponecháni většinu dne bez povšimnutí a separování od blízkého člověka, může to u nich vyvolat stres projevovaný například nadměrnou vokalizací, anorexií, znečištěním domu a/nebo destruktivitou. Tento behaviorální problém je označován jako separační úzkost (Sherman & Mills 2008). Psi mohou také vykazovat chování podobné obsedantně kompulzivním poruchám u lidí a stereotypnímu chování hospodářských zvířat a zvířat v zoologických zahradách. Toto chování je prováděno mimo kontext, často se opakuje a je považováno za projev stresu, frustrace a nedostatku zabavení. Psi si v tomto případě nejčastěji „honi“ ocas, okusují končetiny, neustále olizují srst nebo volně přecházejí (Verga & Michelazzi 2009; Burn & Holme 2011).

Problémem dnešních psů je i jejich schopnost porozumět lidskému chování. Stres a špatná pohoda majitelů se může negativně reflektovat do pohody jejich psů (Sümegei et al. 2014; Buttner et al. 2015; Ryan et al. 2019) a existují i náznaky, že stres a úzkost majitele může negativně ovlivnit kognitivní schopnosti a paměť psa (Sümegei et al. 2014). Yong & Ruffman (2014) odhalili, že hladiny kortizolu u psů se zvýšily při poslechu pláče dětí a jejich srdeční frekvence se zrychlila v souvislosti s výrazy obličeje s různým emocionálním obsahem (hněv, štěstí, smutek). Také se prokázalo, že zvýšení hladiny kortizolu u psa mělo spojitost se zvýšenou hladinou majitele, a pes tak byl odrazem jeho stresu (Sundman et al. 2019). Pokud je tedy pes ve stálém kontaktu s emocionálně nevyrovnaným či často se stresujícím člověkem, povede to k tomu, že bude díky své vnímavosti vůči lidským emocím psychicky strádat (Albuquerque & Resende 2023).

3.2.3.3 Kondice psů

Studie ukazují, že 20 % psů v Austrálii (Bland et al. 2009) a 37 % psů ve Velké Británii (Yam et al. 2016) trpí nadváhou nebo obezitou. To může způsobit řadu zdravotních potíží, jako jsou dýchací problémy, srdeční onemocnění, diabetes mellitus II. typu, onemocnění kloubů, problémy s reprodukcí (Philpotts et al. 2019) nebo náchylnost k běžným onemocněním (průjmy, záněty) (Endenburg et al. 2018). Psi s nadváhou jsou o poznání méně energičtí, radostní, hraví a aktivní než psi s normální váhou. Tyto faktory spolu se zdravotními riziky, která z toho plynou, výrazně snižují kvalitu psiho života. Přesto jsou někteří majitelé obézních psů schopni tvrdit, že jejich psi problémy s váhou nemají (Yam et al. 2016).

Z velké části má na kondici psa vliv rozhodnutí jeho majitele – většina obézních psů je totiž venčena jednou i méně za týden. Dále jsou krmeni jednou velkou dávkou za den nebo více než třikrát denně, a více než třikrát denně jsou jim dopřávány pamlsky (Bland et al. 2009). Je prokázáno, že psi s normální váhou dostávají více hrubé vlákniny a stravu bohatší na mikronutrienty než psi s nadváhou. Stejně tak je fyzická kondice psa spojená s životním stylem majitele – lidé, kteří žijí zdravěji nebo dodržují diety, mají štíhlé psy. Naopak majitelé, kteří neradi cvičí (Endenburg et al. 2018), sami trpí nadváhou a dávají psům zbytky ze stolu, vlastní tělnaté psy. Takoví psi mají kromě problémů s nadváhou nebo obezitou i nedostatek potřebných živin a vitamínů (Heuberger & Wakshlag 2011). Majitelé často klasifikují lidské pokrmy jako pamlsky a psům dopřávají i naprosto nevhodná jídla, jako jsou kebaby, chipsy, dorty nebo velmi kořeněná jídla. Řada lidí navíc argumentuje, že nedávat psům větší porce, pamlsky a zbytky ze stolu je jako nedávat dětem hračky (White et al. 2016). Je jim však doporučeno, aby svou lásku

ke psům naopak vyjadřovali podáváním správných dávek kvalitní psí stravy, redukovali příjem pamlsků a případně vyhledali odbornou veterinární pomoc (Bland et al. 2010).

3.2.3.4 Vzhled a výběr psů jako hlavní vlivy na jejich welfare

Jedním z dalších faktorů negativně ovlivňujících welfare psů je obecně jejich výběr člověkem, záměrná selekce a šlechtění. V posledních desetiletích se lidé zaměřují zejména na vzhled jako hlavní kritérium pro výběr psa, který je pro ně v jistém smyslu módním doplňkem. Díky tomu neexistuje žádný jiný druh zvířete s takovou fyzickou rozmanitostí v podobě několika set plemen. Důsledkem těchto faktorů jsou zdravotní, někdy až život ohrožující problémy spojené s morfologickými znaky jednotlivých plemen (Webster 1999; King et al. 2012; Philpotts et al. 2019; Sykes et al. 2020; Meyer et al. 2022). V porovnání s kříženci mají čistokrevní psi nižší průměrnou délku života (Yordy et al. 2020) a náklady na jejich veterinární péči jsou vyšší (Contalbrigo et al. 2023). Typickými zdravotními potížemi jsou například osteosarkomy¹³ vznikající primárně u obřích plemen vlivem nadměrného zatížení kostí (Sykes et al. 2020), vychýlené ploténky u jezevčků, srdeční problémy a těžké porody u čivav, jejichž hlavy jsou příliš velké oproti pánevnímu kanálu, dýchací problémy brachycefalických plemen (buldoci, boxeré, mopsi) (King et al. 2012; Sykes et al. 2020; Meyer et al. 2022), onemocnění sliznic a kůže u basetů a bloodhoundů (Priester 1976) nebo náchylnost ke zlomeninám končetin u italských chrtků a miniaturních pudlů (McGreevy & Nicholas 1999). Velmi známým problémem je i vliv zkosené zádě u německých ovčáků, která vypadá na pohled esteticky a je spojena s vynikajícími atletickými výkony mladých jedinců, ale přispívá k vývoji dysplazie¹⁴, jejíž bolestivost se stále stupňuje a zvíře mrzačí (Webster 1999). Kromě zdravotních problémů vznikají u určitých plemen i predispozice pro behaviorální problémy. U anglických kokršpanělů je například typická agresivita více než u jiných plemen a zlatě zbarvení jedinci vykazují vyšší agresivní chování než jedinci s jinou barvou srsti. V populaci 145 anglických kokršpanělů byla navíc v 67,6 % zaznamenána agrese vůči svému vlastnímu majiteli (Amat et al. 2009). Jiní psi, kteří jsou vybíráni spíše podle vzhledu než podle rysů chování, mohou vykazovat bázlivost vůči okolí (Svartberg 2006). Přesto jsou mnohá z plemen s extrémní tělesnou konstitucí a náchylností k dědičným nemocem stále populárnější – roste například počet čivav, francouzských buldočků, kavalír King Charles španělů nebo jezevčků (Contalbrigo et al. 2023).

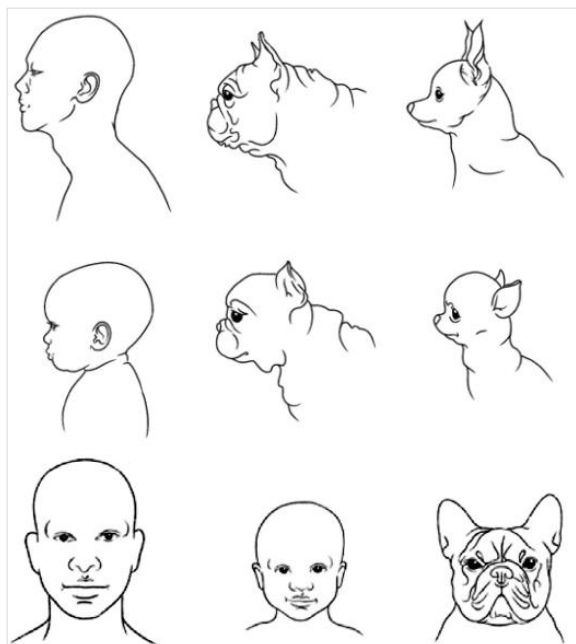
V dnešní době jsou zejména problémy brachycefalických plemen známé napříč širokou veřejností – jejich krátké a dětem podobné obličejy jsou sice velmi populární, ale přinášejí riziko vzniku brachycefalického obstrukčního syndromu dýchacích cest (Meyer et al. 2022; Contalbrigo et al. 2023). Jedná se o chronické, vysilující a celoživotní onemocnění, jehož klinickými příznaky jsou chrápání, hlasité a ztížené dýchání a zvuky podobné kašli. Tyto faktory mohou vést také k poruchám spánku a snížené toleranci fyzické aktivity. Jediným východiskem pro psy trpící tímto onemocněním je chirurgická korekce horních cest dýchacích (Mitze et al. 2022). Stejně jako čivavy mají i ostatní brachycefalická plemena problémy při porodech. Linde-Forsberg (2001) uvádí, že u 62 % bostonských teriérů, 43 % francouzských buldočků a 21 % boxerů byl při porodu vyžadován císařský řez, protože hlavy štěňat byly příliš

¹³ Nádory kostí.

¹⁴ Kloubní hlavice je částečně nebo úplně vychýlená mimo kloubní jamku.

velké, aby mohly projít porodními kanály. Buldoci navíc nejsou schopni se rozmnožit bez použití umělého oplodnění (Contalbrigo et al. 2023). Přestože jsou taková plemena čím dál více postižena příslušnými chorobami, které velmi negativně ovlivňují kvalitu jejich života (King et al. 2012; Sykes et al. 2020; Meyer et al. 2022; Contalbrigo et al. 2023; O'Neill et al. 2020) a jejich produkce se v řadě zemí považuje za krutou (Packer et al. 2020; Contalbrigo et al. 2023), jedná se o jedny z nejvíce preferovaných plemen západního světa (Hecht & Horowitz 2015; Thorn et al. 2015; Paul et al. 2023a, 2023b). Brachycefalická plemena například reprezentují více než 18 % celkové psí populace v Anglii (O'Neill et al. 2020).

Mnoho lidí je již se zdravotními problémy brachycefalických plemen obeznámeno, ale přesto je chtějí chovat i nadále (Packer et al. 2020). To odkazuje na fakt, že vzhled psa má na výběr větší vliv než zdravotní predispozice (Packer et al. 2017) nebo povaha (Thorn et al. 2015). A zejména brachycefalická plemena mají při výběru člověkem mnoho „výhod“, které dokáží zaujmout. Jedná se o tzv. pedomorfnní znaky, tedy znaky, které jsou typické pro štěněcí věk a zachovaly se v dospělosti, a znaky připomínající dětskou tvář (Golle et al. 2013; Waller et al. 2013). Ty pak vedou k jevu nazývanému jako efekt roztomilosti, Lorenzův efekt nebo dětské schéma. Řadí se sem zdánlivě velké a kulaté oči, kulatý obličej, vyčnívající tváře, malá spodní část obličeje (zejména nos), disproporčně větší hlava a drobné tělo (Lorenz 1943; 1970), které dovoluje psa snadno zvednout ze země a mazlit se s ním. Jak lze vidět na Obrázku 6, vzhled dítěte je zrcadlen ve vzhledu velmi oblíbených plemen v mladém věku i v dospělosti (Paul et al. 2023a; 2023b). Plemena s těmito fyzickými znaky jsou pro člověka více atraktivní než plemena se středně dlouhým a dlouhým čenichem, a dokonce jsou pro řadu lidí roztomilejší a poutavější než lidské děti (Archer & Monton 2011). Důvodem takové popularity v souvislosti s Lorenzovým efektem je to, že vzhled podobný dítěti evokuje roztomilost, motivuje lidi provozovat pečovatelské, láskyplné a ochranné chování a v jisté míře jim zamezuje psovi fyzicky ublížit (Lorenz 1943; 1970).

Obrázek 6: Podobnost dětí a brachycefalických plemen (Paul et al. 2023a, 2023b).

Roztomilost má největší vliv na preference lidí pro výběr psa – roztomilí psi mají s majitelem kvalitnější a pevnější vztahy a jsou považováni za více přátelské. Taková

přesvědčení jsou velmi silná, ačkoliv vyplývají pouze z dojmu, který je dán vzhledem (Thorn et al. 2015). Hecht a Horowitz (2015) ve své studii dokázali, že kromě pedomorfních a roztomilých znaků lidé preferují i psy, kteří mají obecně lidské znaky, jako jsou různé zbarvené duhovky, zatočení pysků naznačující úsměv a větší vzdálenost mezi očima (Obrázek 7). Preferovány byly i znaky, které jsou stěžejní pro výběr potenciálního partnera – například symetričnost obličeje. To poukazuje na silný antropomorfismus. Ten má dopad i na preference fotografií psů, na kterých měli počítačově přidané slzy. U psů tyto slzy neznamenaají smutek, ale uvolňují se vlivem oxytocinu při shledání s majitelem. Lidé takto upravené psy hodnotili jako poutavější a popisovali, že to v nich vyvolává potřebu o psa pečovat a být s ním v blízkosti, stejně jako by to vyvolaly slzy u jiných lidí, přestože mají jiný význam (Murata et al. 2022). Podobný efekt má i vnitřní zvedáč obočí u psa – ten je ekvivalentem ke zvedací obočí člověka, při jehož zvednutí se zdánlivě zvětšuje velikost očí a jenž se zapojuje při projevech smutku (Waller et al. 2013).

Obrázek 7: Záměrně upravená levá fotografie, kde je patrný „úsměv“, byla preferovanější (Hecht a Horowitz 2015).

Psi v této době podléhají i módním trendům – o „produkcii“ štěnat určitého plemene tak rozhoduje aktuální popularita a poptávka. Oblíbenost některých plemen mnohdy vzrůstá po uvedení filmů se psy v hlavních rolích (Ghirlanda et al. 2014). V Austrálii a Velké Británii například vzrostl počet pořízených dalmatinů ke konci 90. let vlivem filmu „101 dalmatinů“ (Stafford 2007) a v Americe se zvýšil počet irských setrů až o 1500 % po uvedení filmu „Big Red“ v roce 1962. Podobný efekt měl i animovaný film „Lady a Tramp“ nebo „Marley a já“ spolu s mnoha dalšími filmy orientovanými na psy. Uvádí se, že vzestup popularity různých plemen psů je spojen zejména s jejich filmovým vyobrazením jako hrdinů, kteří jsou schopni provést mnohé akční triky, zachraňují své majitele v různých nebezpečích nebo umí mluvit, což jsou opět patrné znaky antropomorfismu. V neposlední řadě psi ve filmech splňují povahové ideály jako odvaha, věrnost, pracovitost, vyrovnanost a zároveň dětská hravost (Weir et al. 2022). To u lidí může vést k dlouhotrvající preferenci určitého plemene i přesto, že často nemusí být věrohodně zobrazena jeho typická povaha, nebo není vhodné pro jejich životní styl a dosavadní zkušenosti (Ghirlanda et al. 2014).

V USA a Japonsku jsou dnes populární malá plemena, která jsou svou velikostí kompatibilní pro život ve stísněných bytech a přelidněných ulicích. Jejich reaktivita (nadměrné štěkání, vzrušivost a nároky na pozornost) je ale o poznání vyšší než u větších plemen a může být považována za nevhodnou pro běžný městský život. Protože jsou však lidé zaměřeni

převážně na jejich vzhled, mohou takto malým a roztomilým psům problémové chování promíjet snáze než těm větším (Bradshaw et al. 1996).

Během posledních let se rozmohl i trend vlastnit psa se zbarvením merle (Obrázek 8), které lze popsat jako více smíchaných barev, různě poskládaných po těle a kombinovaných s místy světlejší pigmentace. Tohle poutavé zbarvení s sebou však nese spoustu zdravotních i behaviorálních problémů. Velmi často se lze setkat se sluchově a zrakově postiženými psy, se psy, kteří jsou agresivní a úzkostliví, nebo mají srdeční a neurologické problémy. S těmito komplikacemi se ne každý majitel dokáže vyrovnat, a tak spousta takových psů končí opuštěných, v útulku, nebo podstupuje ranou eutanazii (Savel et al. 2020). Konkrétní plemeno může také snadno „vyjít z módy“ – například populace jorkširského teriéra čítala v roce 1994 ve Velké Británii okolo 12 tisíc jedinců a v roce 2003 už pouze 4 tisíce (Stafford 2007).

Obrázek 8: Merle border kolie (z vlastního zdroje).

3.2.3.5 Možnosti zlepšení welfare psů

Dle McGreevy (2017) a Philpotts et al. (2019) je klíčem ke zlepšení životní pohody psů kvalitní vzdělávací systém jejich majitelů, kde by měli vést výuku kvalifikovaní profesionálové, jako jsou veterináři, trenéři či behavioristé. Lidé by tak zapomněli na rady samozvaných psích expertů z médií, které jsou často vytrženy z kontextu, a měli by místo toho ucelené a pravdivé informace – jak se o psy nejlépe starat, interpretovat jejich chování, jak se chovat v jejich blízkosti, nechat jim jistou dávku volnosti a svobodné vůle a jak je trénovat. Tím by se zlepšil jejich vzájemný vztah a komunikace a snížil by se i počet konfliktů a problémového chování. Nejběžnější rady pro nové majitele psů však zůstávají stejné – udržovat psy aktivní, zapojovat do běžných denních aktivit trénink alespoň základní poslušnosti, častěji je venčit a dovolit jim komunikovat mezi sebou, když jsou venku. Takové činnosti je zaměstnají fyzicky i psychicky. Zejména dlouhá procházka je hlavní a zároveň nejjednodušší metodou pro snížení stresu u psů (Beerda et al. 2000). Dalším benefitem pro psa je hra – ta je považována za nezbytnou součást vztahu člověka a psa a psů navzájem. Je prokázáno, že zlepšuje pohybové dovednosti, je přípravou na sociální, predační a rodičovské chování (Sommerville et al. 2017), snižuje hladinu kortizolu (Horváth et al. 2008), posiluje sociální vazby (Palagi et al. 2004; Antonacci et al.

2010) a je pozitivní alternativou tréninku (Hiby et al. 2004). Psi, kteří trpí nedostatečnou fyzickou aktivitou, stimulací z prostředí a lidskou pozorností, často provozují individuální hru jako formu obohacení. Ta se může časem vyvinout ve stereotypní chování – například „honění“ ocasu. Ukázalo se, že pro hru je důležitý i typ hračky – více zničitelné hračky zvyšují zájem o hru, protože lépe napodobují kořist (Burn & Holme 2011), a žvýkácké hračky více uklidňují (Pullen et al. 2010).

Vhodnou volbou pro obohacení života psa jsou i krmící nebo pamlskové hračky. Tyto prostředky podporují mentální stimulaci, jsou prevencí proti nudě (Heys et al. 2023), podporují přirozené chování při krmení (hra s kořistí, napodobení lovu, čichání) a snižují stres (Boonhoh et al. 2023). Dnes jsou nejznámější a nejvíce preferované především plnicí Kongy, žvýkácké kosti a plnicí míčky. Majitelé psů, kteří je používají, vnímají jako výhodu, že nemusí být přítomni u krmení psa a pobízet ho k jídlu, protože takto krmení psi projevují zvýšený přirozený zájem o potravu (Heys et al. 2023). Během používání těchto hraček se u psů navíc snížila průměrná tepová frekvence a hladina kortizolu a prodloužila se i doba krmení, což slouží jako prevence hltání (Boonhoh et al. 2023).

Dnešní doba přispívá i ke vzniku čím dál většího počtu tzv. dog friendly kanceláří – tam si s sebou zaměstnanci mohou přivést svého psa, aby netrval většinu dne o samotě. To má pozitivní vliv na posílení vztahu majitele a psa a přítomnost psů na pracovišti může zlepšovat výkon zaměstnanců (Foreman et al. 2017; Foltin & Glenk 2023). Řada takových míst navíc poskytuje i psí parky a nádoby na vodu a krmení. Vstup je však povolen pouze dobře vychovaným a bezproblémovým psům, a tak se dá polemizovat, zda tuto možnost může většina majitelů s jistotou využívat (Foreman et al. 2017). Psi, kteří nejsou zvyklí na pobyt v pracovním prostředí, vnímají už jen cestu do práce jako stresový faktor a řada kanceláří nemusí být prostorově vhodná pro umístění psů. Ti pak nemají možnost naplnit svoje běžné potřeby jako protažení, nerušený odpočinek a volnost pohybu. Potenciální nevýhodou může být i neustálá pozornost, mazlení a hlazení ze strany zaměstnanců, což nemusí být některým psům příjemné. Proto je nejlepším řešením dobré zvážení majitele, zda je pro jeho psa vhodné být v klidu doma nebo v rušnějším prostředí kanceláří (Foltin & Glenk 2023).

Ke zlepšení welfare psů do jisté míry přispěla i pandemie covidu-19. Lidé pobývali převážnou většinu dne doma a mnozí se rozhodli využít nově nalezený čas tréninkem, procházkami a/nebo hraním se svými psy. Tím posilovali vzájemné pouto a zajistili psům dostatek sociální interakce a fyzické aktivity. Přestože byly vlivem uzavření psích škol a výcvikových center omezeny typické aktivity, naopak vzrostl počet individuálních tréninků a každodenních procházek. U mnoha psů tak došlo ke zlepšení chůze na vodítku, základní poslušnosti a omezení štěkání (Bussolari et al. 2021). Důležitá je ale i volba metody výcviku – mnoho majitelů používá trénink založený na trestech, jako jsou křik, tahání za vodítko nebo fyzické tresty. Výzkum odhalil, že tresty nejsou pro každodenní trénink nejúčinnější metodou. Psi, kteří jsou trénováni výhradně pomocí odměn (pamlsek, hra, pochvala), jsou hlášení jako výrazně poslušnější a vykazují méně problematického chování (štěkání na lidi a psy, strachové reakce, požíráání nejdých předmětů, agrese). Proto je doporučen výcvik primárně založený na odměnách (Hiby et al. 2004).

Za poměrně důležitý krok ke zlepšení welfare psů se považuje změna plemenných standardů a selekce spíše podle osobnostních rysů a zdraví než podle vzhledu. To by psům umožnilo žít mezi lidmi harmonicky, protože by měli predispozice vyrovnat se s tím, že jsou

často neaktivní a osamocení. Tato změna by přinesla psům i nižší náchylnost k výše zmíněným zdravotním a behaviorálním problémům (King et al. 2012; Paul et al. 2023b). V některých evropských státech již došlo k omezení reprodukce plemen s extrémními morfologickými rysy. V Norsku byl zakázán chov anglických buldoků a kavalír King Charles španělů, protože se rozhodlo, že množení takových plemen je považováno za týrání a jeho výsledkem jsou lidmi zaviněné zdravotní problémy (Government 2009). V roce 2014 se zakázal chov 20 brachycefalických plemen v Nizozemsku, kde je od té doby povolen pouze chov plemen s délkou čenichu alespoň třetiny hlavy (RVO 2015).

Poslední (ale ne nejpríjemnější) možností, jak zlepšit psychickou pohodu psa, je podávání psychotropních léků. Kromě běžných veterinárních léčiv, která jsou většinou na předpis, lze použít bylinné a jiné rostlinné přípravky. Ty mají spoustu výhod – jsou levnější, dostupnější a zpravidla mají menší potenciál vzniku vedlejších účinků při dlouhodobém užívání (Ağan et al. 2022). Možnou volbou tak mohou být deriváty z konopí setého (della Rocca & Di Salvo 2020), mučenky pletní, která je častou první možností při léčbě lehkých stavů úzkosti (Ağan et al. 2022), výtažky z čajovníku čínského (Sechi et al. 2017) nebo oleje z levandule lékařské pro doplňkovou aromaterapii (Goodwin & Reynolds 2018). Při používání těchto preparátů je však třeba vzít v potaz, že jejich spolehlivost výrazně ovlivňuje kvalita a čistota obsažených rostlin a způsob jejich extrakce. V některých případech mohou tyto rostliny obsahovat i látky znečišťující životní prostředí, jako jsou například těžké kovy (Ağan et al. 2022). Pro řešení těžších forem psychických problémů se používají například Clomicalm® nebo Reconcile®, které byly schváleny americkými úřady pro léčbu separační úzkosti, agrese, fobií a omezení projevů stereotypního chování u psů. Tyto léky brání zpětnému vychytávání serotoninu¹⁵ a tím zlepšují celkovou pohodu psa. I přestože na ně dosud nebyly hlášeny žádné nežádoucí reakce (Sherman & Mills 2008), jsou tyto a podobné léky opravdu posledním a nevyhnutelným východiskem, jak umožnit psovi žít „spokojenější“ život v blízkosti člověka, který mu nebyl schopen pomoci jinou cestou. Jen správně vzdělaný majitel totiž dokáže poskytnout psovi takový život, během kterého nestrádá po fyzické ani psychické stránce, a není tak nucen se nestandardně projevat (Philpotts et al. 2019).

3.2.3.6 Týrání psů

V dnešní době jsou psi jako společníci vystaveni pozitivním i negativním vlivům, které blízké vztahy v rodině obnášejí. Negativní vlivy pak mohou vyústit v týrání psů. To je součástí rodinného i komunitního násilí a mělo by být považováno za značný problém, protože kromě toho, že jde o neetické zacházení se zvířaty, jedná se zároveň o prediktor pro mezilidské násilí. Lidé, kteří jsou schopni týrat zvířata, mají špatné sociální dovednosti (Arkow 2015). Například v USA bylo zjištěno, že 70 % takových lidí se v dospělosti dopustí trestného činu a 95 % z nich jsou muži (Stafford 2007). Ve svém okolí či při návštěvě veterinárního lékaře jsou majitelé týraných psů rozeznatelní od ostatních – mají nesrovnalosti ve jménech, adresách a vlastnictví zvířat, navštěvují více klinik, v rodině mají ekonomické problémy nebo problémy s násilím a mohou vykazovat vysokou fluktuaci zvířat. Psi těchto majitelů lze následně díky mnoha faktorům klasifikovat jako týrané. Možnými faktory, které často odhalí jen veterinář (a může je

¹⁵ Hormon vyvolávající pocity štěstí a dobré nálady.

ohlásit příslušným orgánům), jsou například nevysvětlená a opakovaná poranění v různém stadiu uzdravování, nízká hmotnost, jizvy, škrábance, projevy stresu nebo strach z majitele či lidí obecně (Arkow 2015).

Patronek et al. (2013) uvádí, že ve 21 % z 256 případů napadení člověka byl útočící pes týraný, což vyústilo v jeho nenadálý útok. Psi se totiž kvůli týrání naučí, že lidé pro něj znamenají nebezpečí. V porovnání s netýranými psy je východiskem u takových psů po adopci vyšší míra agrese vůči cizím lidem, vytrvalé štěkání, strach v neznámém prostředí, větší vzrušivost a vyžadování pozornosti nebo jiné abnormální chování (koprofágie, hrabání děr, zírání do prázdna) (McMillan et al. 2015).

Mezi formu týrání patří i zanedbávání psů, které nelze tak snadno odhalit, dokud psa nevyšetří veterinární lékař – častými indikátory mohou být přerostlé drápy, promoření ektoparazity, zápach a špatný stav srsti nebo dehydratace (Arkow 2015; Lockwood & Arkow 2016). Všechny tyto faktory poukazují na to, že psovi nebyly poskytnuty vhodné životní podmínky a byly porušeny základní svobody zakotvené v běžné definici welfare zvířat, čímž se značně snižuje kvalita jejich života (Mellor et al. 2020). Kromě toho je v České republice týrání zakázáno Zákonem č. 246/1992 Sb., na ochranu zvířat proti týrání (Zákon č. 246/1992 Sb.).

Případem, kdy dochází k zanedbání péče o psa, je i jejich hromadění. To není tak běžné jako samotné týrání, přesto představuje velký problém, protože zde strádá více zvířat najednou. Velké množství psů přetěžuje schopnosti člověka poskytnout jim i minimální výživu, udržet hygienu prostředí a zajistit veterinární péči (Kuehn 2002; McMillan et al. 2016). Lidé si pak neuvědomí zhoršující se stav domu a zvířat, případně ani jejich hladovění či nemoci. Nepostřehnou ani, jaký vliv má taková situace na jejich vlastní zdraví nebo zdraví ostatních členů domácnosti (Kuehn 2002). Patronek (1999) odhalil, že lidé s touto tendencí jsou ve většině případů starší osamělé ženy, které schraňují psy nebo kočky s dobrým úmyslem jim pomoci. V 80 % těchto případů jsou však tato zvířata nalezena ve špatném stavu – domy jsou zaplněné odpady a zvířecími výměšky jsou nalézány ve všech prostorech včetně postelí nebo psích misek. Psi jsou v tomto prostředí vystaveni mnoha stresorům – boj o jídlo, nemožnost odděleného odpočinku, špatná kvalita vzduchu. Po uvedení zpět do normálního života vykazují větší bázlivost vůči lidem i jiným psům, citlivost na dotek, stereotypní chování a vyměšování při ponechání o samotě (McMillan et al. 2016).

3.2.3.7 Množírny

Množírny nebo také mlýny na štěňata, jak se jim často říká v zahraničí, jsou charakterizovány jako místa, kde dochází k velké produkci často nečistokrevných psů s cílem mít co největší zisk. Jejich hlavním znakem je velké množství jedinců, kteří jsou chováni v minimálních prostorách (zejména klecích) bez přístupu ven. Nemají přístup k hračkám ani jiným možnostem obohacení prostředí, mají minimální interakci s lidmi a velmi nízkou až žádnou úroveň zdravotní péče. Na takových místech jsou zpravidla rozmnožována menší plemena a je zde větší podíl fen, jejichž reprodukční schopnosti jsou nadměrně využívány (McMillan et al. 2011) ještě před ukončením jejich vývinu, což je rizikem nejen pro ně, ale i pro jejich potomky (Maher & Wyatt 2021). Štěňata z těchto míst jsou odebírána už v 6 týdnech

věku, což je pro ně velký stresor. Nemají ani žádné zkušenosti s interakcí s lidmi a s běžným domácím prostředím, jako jsou různé povrchy, schody a běžné zvuky domácností (Hurt 2016).

Ve Spojených státech, kde se psi mohou prodávat ve zverimexech, je běžné, že tyto psi pocházejí právě z množiren. Každým rokem se takto nabízejí desítky tisíc psů, a přestože je tento způsob pořízení častý, taková štěňata nejsou vlivem nedostatečné péče a socializace vhodná k běžnému životu (McMillan et al. 2013). Psi, kteří byli pořízeni z množiren nebo zverimexů, vykazují vyšší míru strachu a agrese než psi od prověřených chovatelů. Kromě toho mají i jiné behaviorální problémy – močení ze strachu, koprofágie, citlivost na dotek, žvýkání předmětů nebo zírání do prázdna (McMillan et al. 2011).

V souvislosti s množírnami je velkým problémem ilegální obchod s takto produkovánými psy. V USA jsou v dnešní době časté letecké převozy, při kterých jsou štěňata namačkaná na sobě v klecích po dlouhou dobu letu. Mnoho z nich je odebráno ve věku, kdy k přežití potřebují matku, a spousta z nich tak během letu zemře vlivem stresu, hladu, hypotermie a nedostatečně vyvinutého imunitního systému. Aby se na výdajích ještě více ušetřilo, dochází k tomu, že jsou letecky posílány i březí feny těsně před porodem, což pro ně v takové chvíli představuje obrovský stresový faktor (Houle 2022).

3.2.4 Psi na okraji společnosti

3.2.4.1 Psi v útulcích

Do útulků se v Americe každoročně dostane přes 3 miliony psů (ASPCA 2019). Mezi nejčastější příčiny jejich umístění do útulku patří nedostatek času majitele, konflikt psa s dítětem nebo jiným mazlíčkem, stěhování, agresivita, destruktivita nebo fakt, že pes byl nevhodným dárkem (Salman et al. 2000; Marston et al. 2004). Protože je těchto faktorů tolik, zvyšující se počty psů v útulcích jsou stále větším problémem – například v Polsku je 55 % těchto zařízení přeplněno a řada jejich provozovatelů tak nemůže dostatečně uspokojovat potřeby umístěných zvířat (Mamzer 2020). Protože mají útulky omezenou kapacitu, mohou přistupovat k eutanázii dlouhodobě umístěných psů nebo psů, kteří vykazují behaviorální problémy (především agresivitu) (Mota-Rojas et al. 2021). Jen v Austrálii bylo zaznamenáno 31,5 % eutanázií z celkového počtu 20 729 přijatých psů (někteří psi mohli být přijati opakovaně) během jednoho roku (Marston et al. 2004). A i přestože počty útulků provádějících eutanázii dlouhodobě klesají díky adopčním a kastracním programům (Protopopova 2016), stále jich je například v USA více než polovina (ASPCA 2019).

Vzhledem k tomu, že počty psů v útulcích jsou vysoké a řada z nich zde může trávit i několik let, je třeba kontrolovat stavy těchto míst a snažit se je postupně zdokonalovat (Titulaer et al. 2013; Mamzer 2020). Útulky totiž zřídka splňují všechny požadavky pro uspokojení potřeb všech umístěných psů, což je způsobeno hlavně minimálními nařízeními a doporučeními danými zákony jednotlivých zemí. To vede k tomu, že se splňují jen základní podmínky na výživu a minimální prostor – útulky nemají povinnost, aby poskytovaly psům uspokojení sociálních a psychických potřeb (Mamzer 2020). Prostředí útulků je proto samo o sobě stresující zejména pro nově přijaté psy, kteří jsou buď nalezeni a odchyceni, nebo méně často přivedeni majitelem (Hennessy et al. 1997; Hennessy 2001; 2013; Mota-Rojas et al. 2021). Problémem je hlavně nadměrný hluk způsobený štěkotem, který se může pohybovat v rozmezí 65–125 dB a je dost hlasitý na to, aby mohl poškodit sluch psů (Scheifele et al. 2012).

Dalšími stresujícími prvky jsou malé prostory na ustájení, změna zavedeného režimu (Mota-Rojas et al. 2021), neznámé prostředí, nadměrná přítomnost pachů (nejen z ostatních psů, ale i z čistících prostředků), sociální omezení (Taylor & Mills 2007), absence psychické stimulace (Mamzer 2020) nebo změna stravy (Verga & Michelazzi 2009). Psi se ve většině případů nacházejí v jednoduchých holých koticích, které jsou sice snadno udržitelné, ale neposkytují dostatek podnětů pro sociální a psychické potřeby psů (Protopopova 2016; Mamzer 2020). V koticích se nemohou volně pohybovat (Hennessy 2013; Mamzer 2020) a nedostatečně velké venkovní výběhy také nedokážou poskytnout prostor všem psům (Mamzer 2020). Stres vznikající vlivem náhlého vystavení psů těmto faktorům je hlavní příčinou negativně ovlivňující jejich welfare. Hennessy et al. (1997) zjistili, že hladina kortizolu byla u nově přijatých psů velmi vysoká první tři dny a po dobu deseti dnů se postupně snižovala. To poukazuje na to, že si psi na nové prostředí zvykali. Přesto i po dvou týdnech v útulku měli tyto psi vyšší hladiny než porovnávaná skupina domácích psů. Titulaer et al. (2013) porovnávali skupinu psů, kteří strávili v útulku v průměru 31 měsíců a skupinu, jejíž průměr byly 2 měsíce. Ukázalo se, že hladiny kortizolu se mezi těmito skupinami nelišily, a je tak pravděpodobné, že i když si pes na prostředí útulku zvykne, bude stále pociťovat stejně velkou míru stresu. Záleží také na individualitě jedinců – u psů, kteří se do útulku dostali jako opuštění, byl zaznamenán pokles kortizolu, kdežto u těch, kteří byli odevzdáni majitelem, se jeho hladina značně zvýšila (Hiby et al. 2006). Stres a nedostatek obohacení projevují psi různým chováním. Běžné je kňučení, štěkání, nadměrné olizování se (Protopopova et al. 2014), točení v kruhu, přecházení (Protopopova 2016) a přehnaná péče o tělo, při které se psi můžou čistit a okusovat až do krve (Verga & Michelazzi 2009). Takové behaviorální problémy jsou zároveň spolu s agresivitou a bázlivostí nejčastější příčinou navrácení psa zpět do útulku. V domácnosti sice může mít více obohacené prostředí, kontakt s lidmi a častější fyzickou aktivitu, ale taková změna je pro něj příliš náhlá, takže působí jako stresový faktor (Wells 2004).

Vzhledem k velkým počtům mají psi v útulcích minimální kontakt s lidmi (Taylor & Mills 2007). Vlivem toho můžou vůči lidem projevovat strachové a stresové reakce například kňučením, olizováním se (Taylor & Mills 2007) a snahou vyhnout se jejich blízké společnosti (Wells et al. 2002), což značně snižuje pravděpodobnost jejich adopce (Conley et al. 2014). Lidé totiž preferují, pokud je pes v jejich přítomnosti v přední části kotce (Wells et al. 2002), aktivně je vítá, vrtí ocasem nebo se snaží je olizovat skrz mřížce (Weiss et al. 2012). Psi, kteří měli dodatečný kontakt s lidmi mimo rutinní péči, byli v přítomnosti potenciálních adoptantů více aktivní a snažili se jim být nablízku – to zvyšovalo jejich šanci na adopci (Wells et al. 2002). Šance, že bude pes adoptován, je ovlivněna i jeho vzhledem. Společenská plemena (Waller et al. 2013) a psi s dlouhou srstí a menším vzrůstem mají prokazatelně kratší dobu pobytu v útulku než ostatní psi. Větší zájem je projevován i o psy s unikátním nebo světlejším zbarvením a o mladší psy (Protopopova et al. 2014).

Pro zpříjemnění pobytu psů v útulku se doporučuje obohatit dané prostředí, poskytnout psům častější pohyb a kontakt s lidmi (Mamzer 2020). Psi, kterým bylo umožněno cvičení po dobu 25 minut, interakce s lidmi a základní výcvik, měli výrazně nižší hladiny kortizolu než psi bez těchto výhod (Menor-Campos et al. 2011). Důležitá je i možnost hry – ta má kromě obohacení představovat přípravu na život po adopci (Wells 2004). O hračky však psi projevují zájem až mimo kotec nebo na venkovním prostranství – příčinou může být nadměrná negativní stimulace kvůli hluku a přítomnosti mnoha dalších psů (Wells & Hepper 2000; Protopopova

2016). Dalšími doplňujícími možnostmi jsou platformy (Taylor & Mills 2007), teplé pelechy, žvýkácké pamlsky a přístup do odděleného tichého prostoru ke klidnému odpočinku. To však není většina útluků schopna splnit vzhledem k nedostatečným finančním prostředkům a velkému množství psů, kterým by museli takové věci poskytnout (Mamzer 2020).

3.2.4.2 Toulaví psi

Toulaví psi představují přes 80 % z celkové světové populace. Nejsou v přímé lidské péči, ani omezování lidskou činností. Běžně se vyskytují v rozvojových zemích, jako jsou Indie, země Latinské Ameriky a Afriky (Cabral & Savalli 2020). Značný problém však představují i v moderní společnosti – například v zemích Evropy, jako jsou Itálie, Bulharsko, Ukrajina (Smith et al. 2022) nebo Polsko (Krauze-Gryz & Gryz 2014). Kromě toho, že oni sami mají sníženou kvalitu života, představují riziko ve zdravotní, politické a socioekonomické oblasti zemí, ve kterých se vyskytují (Zumpano et al. 2011; Garcia et al. 2012; Bernete Perdomo et al. 2021). To zahrnuje znečištění ulic (Tull et al. 2022), možné zapříčinění dopravních nehod (Canal et al. 2018), rušení nočního klidu, agrese a útoky na lidi (Morgan et al. 2020; O'Sullivan et al. 2008; Ratsitorahina et al. 2009; Guilloux et al. 2018). Protože nemají zajištěnou zdravotní péči, jsou významnými přenašeči zoonóz – největším problémem je přenos vztekliny, na kterou ročně v Asii a Africe zemře zhruba 55 000 lidí (Mota-Rojas et al. 2021) a z 90 % případů je způsobena kousnutím těmito psy (Gamble et al. 2018). Kromě vztekliny jsou psi přenašeči parazitických helmintů. Tull et al. (2022) odhalili, že 73 z 84 odebraných vzorků trusu toulavých psů v západním Estonsku bylo napadeno endoparazity. Nejčastěji se jednalo o vajíčka tasemnic, *Trichuris* spp. a *Toxocara canis*, které jsou schopné infikovat člověka. Toulaví psi jsou nakaženi i dalšími nemocemi, jako jsou leishmanióza nebo leptospiróza (Arzamani et al. 2020). Tyto faktory spolu se špatnou výživou, chybějícím přístřeškem a nekontrolovanou reprodukcí negativně působí na jejich blahobyt.

Psi se nejčastěji stávají toulavými z důvodu opuštění jejich majiteli, kteří nejsou na péči o ně dostatečně připraveni – jakmile si uvědomí, že nedokážou zvládnout takovou zodpovědnost, opuštění je pro ně vhodným okamžitým řešením. Dalšími důvody opuštění psů jsou nedostatek financí na péči, růst psa ze štěněčího věku, nedostatek času, stáří psa, nemoc nebo přesun do menšího domu (Mota-Rojas et al. 2021). Santos (2015) kromě těchto faktorů zdůvodnil opuštění psa kvůli jeho agresi a jiným behaviorálním problémům, se kterými se majitelé nezvládli vypořádat. Počet toulavých psů se zvýšil i v souvislosti s pandemií covidu-19, při které se šířila neprůkazná zpráva, že psi mohou toto onemocnění přenášet na lidi – ti se báli možnosti nákazy a své společníky z toho důvodu opustili. K nárůstu počtu opuštěných psů přispěl i všeobecný stres, izolace, obavy o budoucnost a strach ze smrti (Morgan et al. 2020).

Kontrola a redukce populace takových psů je zejména v méně rozvinutých zemích značným problémem. Opatření, která se zavádějí v souvislosti s odklizením psích exkrementů, plošným strategickým podáváním antiparazitik a očkováním, jsou nákladná a složitá (Tull et al. 2022) a odchyt těchto psů vyžaduje systematické plánování a pravidelné průzkumy, které vyžadují velký počet lidí. V Asii (Rahman et al. 2005; Lu et al. 2013) a Africe (Masiga & Munyua 2005), kde jsou práva a welfare zvířat neřešenou problematikou a příslušná legislativa je teprve v počátcích vzniku, se jako metoda snižování populace opuštěných psů používá jejich utrácení. To je často neeticky prováděné pomocí jedů, střílení nebo umlácení a nemá vliv na

snížení výskytu případů vztekliny. Přesto se v posledních letech objevuje čím dál více místních organizací a dobrovolníků bojujících za práva zvířat a jejich ochranu. Vhodnější metodou kontroly populace toulavých psů je oproti utrácení kastrace už při pořízení majitelem, aby se v případě, že se stanou toulavými, nemohli dále rozmnožovat (Gamble et al. 2018).

3.2.4.3 Psi jako potrava

Konzumace psiho masa je poměrně běžná v Číně (Cui & Wang 2001) a Jižní Koreji (Czajkowski 2014; Dugnoille 2018), méně pak ve Vietnamu, Indii, Thajsku a částech západní Afriky (Eze & Eze 2002). Každoročně lidé zkonsumují přibližně 25 milionů psů, ale toto číslo může být ještě vyšší vzhledem ke složitosti jeho zjišťování (Czajkowski 2014). K takovým psům je mnohdy přistupováno hůře než k běžným hospodářským zvířatům (Stafford 2007).

V Jižní Koreji není obchod se psím masem tolerován, ale ani výslovně zakázán. Proto dochází k tomu, že zacházení se psy od psích farem přes transport, usmrcení až po konzumaci, není nijak kontrolováno a regulováno (Czajkowski 2014). V této zemi je navíc stravování se psím masem spjato s vysokým společenským postavením a je jakýmsi důkazem toho, že si lidé mohou tuto surovinu dovolit. Proto není výjimkou, že chudší lidé jedí psy při zvláštních příležitostech – chovají je doma několik let jako mazlíčky, jejich děti si s nimi hrají, a přesto jsou pak schopni takového psa zabít a uvařit, aby poctili například známé přátele na návštěvě. O takových psech lze alespoň říci, že žijí relativně spokojené životy a jsou většinou usmrceni rychle a bezbolestně (Dugnoille 2018). Naopak běžní psi chovaní na maso (tzv. žlutí psi) nemají takové štěstí. Svůj život prožívají už od útlého věku ve špinavých klecích naskládaných na sobě, které neposkytují ochranu před vlivy prostředí. Vlivem vyčerpání z horka, chladu, nadměrného stresu a možnosti zranění mohou snadno onemocnět a v mnoha případech i zemřít. Neobvyklé nejsou ani boje o potravu a nadměrné používání antibiotik, aby se nemocní psi udrželi při životě před transportem a prodejem (KARA 2014; Dugnoille 2018). Bylo dokonce odhaleno, že na některých psích farmách se ostatní psi zkrmuji uhynulými štěňaty (Czajkowski 2014). Před transportem jsou nejvíce nemocní psi usmrceni, jejich maso je zmrazeno a prodáno za nižší cenu než živá zvířata (Dugnoille 2018). Transport zbylých psů na trh probíhá s cílem převézt jich co nejvíce najednou a snížit tak náklady s tím spjaté, což vede k tomu, že jsou psi převáženi v extrémně přeplněných malých klecích, aby se zabránilo jejich bojům. Mnoho z nich kvůli tomu cestu nepřežije – běžné je jejich udušení, zlomení vazů nebo smrt z přehřátí (Czajkowski 2014).

Metody usmrcování psů na maso jsou nanejvýš ohavné – mnozí prodejci se snaží zvýšit bolest psa, protože se věří, že adrenalin vylučovaný během tohoto procesu zlepšuje chuť masa, působí na zdraví, má afrodiziakální účinky na mužskou část populace a snižuje tělesnou teplotu v horkých dnech (Dugnoille 2018). Proto se volí metody jako pověšení a ubití železnými tyčemi (Czajkowski 2014), které má symbolizovat předání síly psa do těla člověka, upalování a vaření zaživa (Dugnoille 2018), usmrcování elektrickými šoky nebo vykrvácení. Smrt psa tak může trvat i 20 minut, což vede k neskutečně velké bolesti a stresu (Czajkowski 2014).

Řada lidí v dnešní době postupně odmítá psí maso konzumovat. Jedná se především o mladší část populace, která vlivem globalizace vnímá psy jako mazlíčky. Takovým lidem jsou tyto psi často odcizeni právě pro účely prodeje. Mnohdy lze pak na trzích spatřit prodej nejen běžných žlutých psů (Obrázek 9), ale i čistokrevných jedinců, kteří na sobě stále mají obojky

a jsou prodáváni za mnohem vyšší ceny (Dugnoille 2018). Tím dochází zejména v Číně ke konfliktům ve společnosti – názory vztahující se ke konzumaci psího masa a chovu psů jako mazlíčků jsou zde ambivalentní a diskuze o těchto tématech vzbuzují kontroverze (Pettier 2021). Na jedné straně totiž stojí aktivisté bojující za práva zvířat, mladší generace ovlivněná západem a vyšší třídou společnosti s novým stylem života. Pro ně je pes symbolem modernizace, urbanizace a společenského postavení (Zhang 2012). V rozporu s nimi jsou konzervativní a starší obyvatelé a chudší lidé, kteří uznávají dlouho udržované tradice a stále vnímají psy jako hospodářské zvíře a formu obživy. Ani postoj zdejší vlády není jednoznačný. Politici si jsou vědomi, že by Čína jako moderní země měla zastávat jasný názor, co se hodnoty psů týče, ale svým přístupem se snaží zavděčit i tradiční části obyvatelstva, což způsobuje ještě větší rozpolcenost (Pettier 2021). Například ve velkých a moderních městech je trh se psy zakázán. Stejně tomu je i v hlavních turistických oblastech, aby turisté ze západu nebyli „odpuzováni“ a měli o Čínu stále zájem. Přesto se na těchto místech stále najdou restaurace, které psí maso nabízejí, aby uspokojily i tu část populace, jejíž názor je v tomto ohledu neměnný (Oh & Jackson 2011).

Obrázek 9: Typičtí žlutí psi na trhu v Jižní Koreji určeni k prodeji na maso (Dugnoille 2018).

3.2.4.4 Psi na zápasy

Organizované psí zápasy jsou aktivity, při kterých jsou dva psi, zpravidla stejného pohlaví a hmotnosti, vyprovokováni k boji jako forma zábavy nebo způsob vydělání peněz sázením (Pierpoint 2018). Znamenají kruté zacházení se zvířaty a mají velký dopad na jejich životní pohodu. Z toho důvodu jsou tyto aktivity zakázány zákonem v mnoha zemích po celém světě (Mota-Rojas et al. 2022). Na některých místech, jako jsou Pákistán (Kavesh 2019) a Japonsko (Yilmaz 2016), jsou však stále povolené a ve velké míře oblíbené. V zemích, které tyto zápasy zakázaly, probíhají ilegálně, čímž se snižuje i možnost jejich odhalení a redukce. Nejčastějšími oblastmi, kde k tomu dochází, jsou Spojené státy, Austrálie a Velká Británie (Lockwood & Arkow 2016; Mota-Rojas et al. 2022). Například jen v USA se navzdory zákonům odhaduje každoroční chov 16 tisíc psů na psí zápasy a každý den tímto způsobem 44 z nich zemře. Organizátory této činnosti často neodradí ani možnost odnětí svobody na 5 let a pokuta až 250 tisíc amerických dolarů (Kavesh 2019). Chov psů na zápasy je spojen s jinými ilegálními

činnostmi, jako jsou obchod se zbraněmi, pašování drog (Lockwood & Arkow 2016; Smith 2011) a praní peněz (Mota-Rojas et al. 2022).

Újma, kterou psi během zápasů utrpí, není jen fyzické povahy, ale i psychické a smyslové. Nejčastějšími zraněními jsou u těchto psů hluboké kousné rány, poškození vnitřních orgánů, zlomené kosti, vylomené zuby a rány na sliznici dásní (McMillan et al. 2015). Při jejich neléčení mohou tato zranění způsobit pomalou a bolestivou smrt. Samotné boje však nejsou zdaleka tak hrozné jako výchova takových psů. Ti jsou naprostou většinu času izolovaní v klecích, majitelé je týrají, nechávají hladovět, brousí jim zuby a neodborně zkracují uši a ocasy s cílem vyvolat u nich co nejvíce agresivní vzhled a chování (Mota-Rojas et al. 2022). Jednou z dalších procedur je používání steroidů a stimulantů, které jsou psům nadměrně aplikovány, aby bylo dosaženo velkého osvalení a lepších výsledků v bojích (Lockwood & Arkow 2016). Běžné je i podávání narkotik (nejčastěji kokainu), pálivých omáček a střelného prachu, které má za cíl opět zvýšit agresi psů (McEwen 2017). Tréninky probíhají za pomoci elektrických a škrticích obojků (Patronek 1997) a výjimkou není ani použití kradených psů jako „výcvikové kořisti“ (Mota-Rojas et al. 2022).

Psi, kteří již nejsou pro zápasení vhodní, jsou nejčastěji zabiti zastřelením nebo pověšením (Pierpoint 2018). Jedinci, které se podaří zachránit, podstupují zdoluhavý proces léčby a převýchovy, aby měli alespoň malou šanci pokračovat dál v normálním životě. To je však často nereálné, protože jejich agresivní chování v nich dlouho přetrvává a lidé odmítají takové psy adoptovat (Mota-Rojas et al. 2022).

3.2.4.5 Laboratorní psi

Používání psů jako laboratorních zvířat budilo kontroverze již od jeho samotného počátku. Jejich morfologie a fyziologie z nich však dělá vhodné modely pro vědecký a lékařský výzkum týkající se nemocí a dědičných chorob, které sdílí s člověkem. Testování na psech je velkým přínosem – bez jejich používání by nedošlo například k objevení Pavlovova reflexu a dalších cenných poznatků (Hubrecht & Buckwell 2007). Největšími uživateli laboratorních psů jsou Spojené státy a Japonsko, kde se na psech testují zejména farmaceutické produkty určené lidem i zvířatům, dále potravinová aditiva, průmyslové chemikálie nebo zemědělské přípravky (Prescott et al. 2004).

Nejčastěji takto využívané plemeno je bígl – jeho střední velikost snižuje podmínky na prostor a umožňuje pracovníkům snadnou manipulaci. Jako krátkosrsté plemeno nevyžaduje bígl stříhání kvůli odběrům krve a srst nepřekáží při delším používání katétrů. Jejich největší přednost spočívá v povahových vlastnostech – jsou tiší, klidní, vyrovnaní a zpravidla se při nepříjemných procedurách neprojeví agresivně (Prescott et al. 2004; Hubrecht & Buckwell 2007). V mnoha zemích Evropy je požadováno, aby tito psi byli vybíráni z registrovaných chovatelských stanic (Hubrecht & Buckwell 2007), čímž se zajistí, že všichni budou jednotní, zdraví a dobře vychovaní. Zejména správná socializace štěňat umožní, že jsou psi v dospělosti zvyklí na manipulaci ze strany lidí, což zvyšuje bezpečnost při výzkumu (Prescott et al. 2004).

Co se týče péče o tyto psy obecně, cílem výzkumných pracovníků je, aby byli zdraví, krmení kvalitní stravou a ve výborné tělesné kondici, protože jen u zdravých jedinců se objevují prokazatelné výsledky daných testů (Hubrecht 2007). Pokud jde o psychickou stránku blahobytu, je třeba poznamenat, že takoví psi netráví většinu života podstupováním vědeckých

procedur, ale sami v kotcích, případně klecích, které jsou zpravidla holé, malé a jednoduché. Ty neposkytují psům psychickou stimulaci, kterou by zažili například v běžných domácnostech (Stafford 2007). Umístění o samotě je často důležité kvůli rekonvalescenci, karanténě a je prevencí před případným uvolněním katétru při hře. Přesto je třeba brát ohled na to, že psi jsou sociální zvířata a pokud to situace dovoluje, je vhodné je chovat alespoň ve dvojicích (Prescott et al. 2004). Absence sociální a fyzické stimulace z nedostatku prostoru vede k abnormálnímu chování. Otáčení dokola, přecházení nebo přehnaná péče o tělo se prokazatelně více opakovaly u psů ustájených běžným způsobem oproti těm, kteří pobývali v modernizovaném prostředí podobném typickým domácnostem (Scullion Hall et al. 2017). Proto je vhodné, aby psi v kotcích měli k dispozici žvýkácí a přetahovací hračky, rampy a platformy na pozorování, snadno čistitelné pelechy a alespoň vizuální a olfaktorní kontakt s ostatními psy. Doplnkovou a nepřiliš používanou formou obohacení prostředí je mimolaboratorní hrací prostor (Obrázek 10), kde se psi mohou volně pohybovat, hrát si, zkoumat různé povrchy a pachy. Tím by došlo k jejich stimulaci po psychické, sociální i fyzické stránce (Prescott et al. 2004; Scullion Hall et al. 2017).

Obrázek 10: Vnitřní a venkovní hrací prostory pro laboratorní psy (Prescott et al. 2004).

4 Závěr

Při zkoumání rolí, které psi aktuálně ve společnosti mají, a následných dopadů na jejich životní pohodu, je zřejmé, že psychický i fyzický stav těchto zvířat je propojený se zkušenostmi, znalostmi a životními styly lidí a dlouhodobě získávanými poznatky z oblasti etiky, biologie, fyziologie a etologie. Každá jednotlivá úloha, kterou psi plní, představuje soubor pozitivních i negativních faktorů, jež mají vliv na welfare psů. Tyto vlivy jsou shrnuty v Tabulce 1. Je nezbytné poznamenat, že životní pohoda psa přesahuje pouhý zdravotní a fyzický stav, ale zahrnuje také základní životní podmínky a behaviorální reakce. Všechny tyto aspekty je potřeba propojovat, posuzovat podrobně, objektivně a s respektováním individuality každého psa.

Zodpovědnost vzniklá vlastnictvím či používáním psa v případě výkonu práce nevychází pouze z předpokládané povinnosti uspokojování základních potřeb v podobě spánku, potravy či přístřešku, ale také z faktu, že na život psů má největší vliv životní styl majitele, jeho rozhodování, chovatelské praktiky a vzájemný vztah mezi člověkem a psem.

Při popisu okrajových rolí psů ve společnosti došlo k setkání s tvrdou realitou, které někteří psi čelí. Od psů v přeplněných útulcích čekajících na adopci po psy, kteří přežívají v množnách, jsou nuceni k zápasům nebo jsou zdrojem potravy. Odborné literatury, která se zabývá těmito tématy, je nedostatek. Je třeba, aby i přes jistou kontroverzi vznikaly další výzkumy pro získání nejnovějších poznatků, které by podněcovaly ke zlepšování podmínek těchto psů. Stejně tak je vhodné, aby v budoucnu vznikalo i více literatury zabývající se jednotlivými typy pracovních psů, a to obzvláště v Evropě a Severní Americe. Většina takových zdrojů totiž pochází zejména z oblastí Austrálie, kde se pracovní psi chovají spíše pro účely ochrany farem a zdejších zvířat.

Zlepšení životní pohody psů je společným úkolem odborníků, chovatelů, trenérů i široké veřejnosti. Je třeba podporovat odborné poznatky, aby nedocházelo k rozporům v otázkách, jak zajistit psům přijatelnou kvalitu života a ochranu před fyzickým i psychickým strádáním.

Tabulka 1: Souhrn vlivů jednotlivých rolí psů na jejich život

	Pozitivní vlivy	Autoři	Negativní vlivy	Autoři
Pracovní psi	Potěšení z výkonu práce	Stafford 2007	Nezkušenost trenérů	Branson et al. 2010
			Nepřípravenost či nevhodnost psa pro práci	Branson et al. 2010
			Riziko zranění	Mey et al. 2020
	Používání pozitivních výcvikových metod	Haverbeke et al. 2008	Nadměrná stresová zátěž	Fallani et al. 2007; Rooney et al. 2007; Kis et al. 2012; Gibson & Oliva 2022
			Používání averzivních výcvikových metod	Haverbeke et al. 2008
	Dobrá kompatibilita se psovodem	Lloyd et al. 2016	Špatná kompatibilita se psovodem	Lloyd et al. 2016
	Považování za důstojné společníky	Bremhorst et al. 2018; Gibson & Oliva 2022	Narušování rutiny a hrubé zacházení	Bremhorst et al. 2018
	Přirozená odměňující aktivita	McGreevy et al. 2017	Nákaza infekčními a parazitárními onemocněními	Cave et al. 2009; Gizzarelli et al. 2019; Orr et al. 2019
			Nedostatečná výživa	Isaksen et al. 2021
			Špatné ustájení	Arnott et al. 2014b; Cobb et al. 2015

Psi jako společníci	Snaha zlepšovat veterinární péči	Stafford 2007	Málo mentální stimulace a nemožnost svobodného rozhodování	Power 2008
			Prožívání stresu	Kuhne et al. 2014; Coren 2016; Hall et al. 2017
	Individuální přístup majitelů	Norling & Keeling 2015	Individuální přístup majitelů	Norling & Keeling 2015
			Nerespektování přirozeného chování psa	King et al. 2012
	Více vzrušující život v rodině s dětmi	Kobelt et al. 2003; Hall et al. 2017	Problematika vztahu psa a dítěte	Ogi & Colossi 2016; Hall et al. 2017
			Sociálně chudý život	Marinelli et al. 2007; Rehn & Keeling 2011; King et al. 2012; Meyer et al. 2022
	Nadstandardní životní podmínky	Dotson & Hyatt 2008	Vnímavost psa vůči majiteli	Sümegei et al. 2014
			Nadměrná strava a nedostatek pohybu	Bland et al. 2009
	Radost z interakce s majiteli	Odendaal & Meintjes 2003; Murata et al. 2022	Šlechtění a výběr pro vzhled	Webster 1999; King et al. 2012; Philpotts et al. 2019; Sykes et al. 2020; Meyer et al. 2022; Contalbrigo et al. 2023
			Antropomorfismus	Hecht & Horowitz 2015; Weir et al. 2022
			Nevhodný výběr psa	Ghirlanda et al. 2014

			Týrání	Arkow 2015; Mellor et al. 2020
			Množirny a ilegální obchody	McMillan et al. 2011; Houle 2022
Psi na okraji společnosti	Dobré zdraví, kondice a strava laboratorních psů	Hubrecht 2007	Přeplněné útulky	Mamzer 2020
	Pokroky v obohacení prostor pro laboratorní psy	Scullion Hall et al. 2017	Eutanázie v útulcích s omezenou kapacitou	Mota-Rojas et al. 2021
			Základní životní podmínky a minimální prostory v útulcích	Mamzer 2020
	Boj za práva zvířat	Zhang 2012	Stresový faktor	Hennessy et al. 1997; Hennessy 2001; Mota-Rojas et al. 2021
	Neomezená volnost toulavých psů	Cabral & Savalli 2020	Nízká úroveň sociální stimulace	Protopopova 2016
			Nákaza nemocemi u potulných psů	Arzamani et al. 2020; Mota-Rojas et al. 2021
	Snaha o převýchovu problémových psů a zapojení do běžného života	Mota-Rojas et al. 2022	Nevyhovující podmínky a kruté zacházení při ilegálních činnostech	KARA 2014; Dugnoille 2018; Mota-Rojas et al. 2022
			Nedostatečná mentální a sociální stimulace	Stafford 2007

5 Literatura

- Accorsi PA, Carloni E, Valsecchi P, Viggiani R, Gamberoni M, Tamanini C, Seren E. 2008. Cortisol determination in hair and faeces from domestic cats and dogs. *General and Comparative Endocrinology* **155**:398-402.
- Ağan UB, Hosseinpour Raouf S, Uzun B, Meral Y. 2022. The Hidden Potential of Herbal Remedies and Nutraceuticals in Canine and Feline Behavioural Disorders. *Van Veterinary Journal* **33**:36-41.
- Albuquerque N, Resende B. 2023. Dogs functionally respond to and use emotional information from human expressions. *Evolutionary Human Sciences* **5**:1-10.
- Alcock J, Birch E, Boyd J. 2015. Effect of jumping style on the performance of large and medium elite agility dogs. *Comparative Exercise Physiology* **11**:145-150.
- Allen K. 2003. Are Pets a Healthy Pleasure? The Influence of Pets on Blood Pressure. *Current Directions in Psychological Science* **12**:236-239.
- Amat M, Manteca X, Mariotti VM, Ruiz de la Torre JL, Fatjó J. 2009. Aggressive behavior in the English cocker spaniel. *Journal of Veterinary Behavior* **4**:111-117.
- American Pet Products Association, Inc. 2023. Pet Industry Market Size, Trends & Ownership Statistics. APPA.
- Antonacci D, Norscia I, Palagi E, Iwaniuk A. 2010. Stranger to Familiar: Wild Strepsirhines Manage Xenophobia by Playing. *PLoS ONE* **5** (e13218) DOI: 10.1371/journal.pone.0013218.
- Archer J. 1997. Why do people love their pets? *Evolution and Human Behavior* **18**:237-259.
- Archer J, Monton S. 2011. Preferences for Infant Facial Features in Pet Dogs and Cats. *Ethology* **117**:217-226.
- Arkow P. 2015. Recognizing and responding to cases of suspected animal cruelty, abuse, and neglect: what the veterinarian needs to know. *Veterinary Medicine: Research and Reports* **6**:349-359.
- Arnott ER, Early JB, Wade CM, McGreevy PD. 2014a. Estimating the economic value of Australian stock herding dogs. *Animal Welfare* **23**:189-197.
- Arnott ER, Early JB, Wade CM, McGreevy PD. 2014b. Environmental Factors Associated with Success Rates of Australian Stock Herding Dogs. *PLoS One* **9** (e104457) DOI: 10.1371/journal.pone.0104457.

Arzamani K, Abdollahpour G, Ghasemzadeh-Moghaddam H, Alavinia M, Neela V, Hashemi S-A. 2020. High prevalence of Leptospirosis among stray dogs of Bojnurd county, Northeast of Iran. *International Journal of Infectious Diseases* **101**:529-546.

ASPCA. 2019. Pet Statistics. American Society for the Prevention of Cruelty to Animals. Available from <https://www.asPCA.org/helping-people-pets/shelter-intake-and-surrender/pet-statistics> (accessed November 2023).

Atkinson M, Young K. 2005. Reservoir Dogs. *International Review for the Sociology of Sport* **40**:335-356.

Audrestch HM, Whelan CT, Grice D, Asher L, England GCW, Freeman SL. 2015. Recognizing the value of assistance dogs in society. *Disability and Health Journal* **8**:469-474.

Bedford E. 2023. Dog ownership in the EU by country 2022. Statista. Available from <https://www.statista.com/statistics/515475/dog-ownership-european-union-eu-by-country/> (accessed October 2023).

Beerda B, Schilder MBH, Janssen NSCRM, Mol JA. 1996. The Use of Saliva Cortisol, Urinary Cortisol, and Catecholamine Measurements for a Noninvasive Assessment of Stress Responses in Dogs. *Hormones and Behavior* **30**:272-279.

Beerda B, Schilder MBH, van Hooff JARAM, de Vries HW, Mol JA. 2000. Behavioural and Hormonal Indicators of Enduring Environmental Stress in Dogs. *Animal Welfare* **9**:49-62.

Bennett PC, Cooper N, Rohlf VI, Mornement K. 2007. Factors Influencing Owner Satisfaction With Companion-Dog-Training Facilities. *Journal of Applied Animal Welfare Science* **10**:217-241.

Bennett PC, Perini E. 2003. Tail docking in dogs: a review of the issues. *Australian Veterinary Journal* **81**:208-218.

Bernete Perdomo E, Araña Padilla JE, Dewitte S. 2021. Amelioration of Pet Overpopulation and Abandonment Using Control of Breeding and Sale, and Compulsory Owner Liability Insurance. *Animals* **11**:1-10.

Bland IM, Guthrie-Jones A, Taylor RD, Hill J. 2009. Dog obesity: Owner attitudes and behaviour. *Preventive Veterinary Medicine* **92**:333-340.

Bland IM, Guthrie-Jones A, Taylor RD, Hill J. 2010. Dog obesity: Veterinary practices' and owners' opinions on cause and management. *Preventive Veterinary Medicine* **94**:310-315.

Bloom T, Friedman H. 2013. Classifying dogs' (*Canis familiaris*) facial expressions from photographs. *Behavioural Processes* **96**:1-10.

- Bloom T, Trevathan-Minnis M, Atlas N, MacDonald DA, Friedman HL. 2021. Identifying facial expressions in dogs: A replication and extension study. *Behavioural Processes* **186**:1-4.
- Boonhoh W, Wongtawan T, Sripavatsarakom P, Waran N, Chiawwit P, Tanthanathipchai N, Suttidate N. 2023. Effect of feeding toy and the presence of a dog owner during the feeding time on dog welfare. *Veterinary World* **16**:1721-1726.
- Bradshaw JWS, Casey RA. 2007. Anthropomorphism and anthropocentrism as influences in the quality of life of companion animals. *Animal Welfare* **16**:149-154.
- Bradshaw JWS, Goodwin D, Lea AM, Whitehead SL. 1996. A survey of the behavioural characteristics of pure-bred dogs in the United Kingdom. *Veterinary Record* **138**:465-468.
- Branson N, Cobb M, McGreevy P. 2010. Australian Working Dog Survey Report. Australian Government Department of Agriculture, Fisheries and Forestry, Canberra.
- Bray EE, Otto CM, Udell MAR, Hall NJ, Johnston AM, MacLean EL. 2021. Enhancing the Selection and Performance of Working Dogs. *Frontiers in Veterinary Science* **8**:1-21.
- Bremhorst A, Mongillo P, Howell T, Marinelli L. 2018. Spotlight on Assistance Dogs - Legislation, Welfare and Research. *Animals* **8**:1-19.
- Broom DM. 1991. Assessing welfare and suffering. *Behavioural Processes* **25**:117-123.
- Broom DM. 2007. Quality of life means welfare: how is it related to other concepts and assessed? *Animal Welfare* **16**:45-53.
- Broom DM. 2011. A History of Animal Welfare Science. *Acta Biotheoretica* **59**:121-137.
- Broom DM, Fraser AF. 2007. Domestic animal behaviour and welfare. CABI publishing, Wallingford.
- Burghardt W. 2003. Behavioral considerations in the management of working dogs. *Veterinary Clinics of North America: Small Animal Practice* **33**:417-446.
- Burn CC, Holme P. 2011. A Vicious Cycle: A Cross-Sectional Study of Canine Tail-Chasing and Human Responses to It, Using a Free Video-Sharing Website. *PLoS ONE* **6** (e26553) DOI: 10.1371/journal.pone.0026553.
- Bussolari C, Currin-McCulloch J, Packman W, Kogan L, Erdman P. 2021. "I Couldn't Have Asked for a Better Quarantine Partner!": Experiences with Companion Dogs during Covid-19. *Animals* **11**:1-14.

Buttner A, Thompson B, Strasser R, Santo J. 2015. Evidence for a synchronization of hormonal states between humans and dogs during competition. *Physiology & Behavior* **147**:54-62.

Cabral FG de S, Savalli C. 2020. Concerning the human–dog relationship. *Psicologia USP* **31**:1-9.

Caley P, Ottley B. 1995. The Effectiveness of Hunting Dogs for Removing Feral Pigs (*Sus Scrofa*). *Wildlife Research* **22**:147-154.

Canal D, Martín B, de Lucas M, Ferrer M, Yue B-S. 2018. Dogs are the main species involved in animal-vehicle collisions in southern Spain: Daily, seasonal and spatial analyses of collisions. *PLOS ONE* **13** (e0203693) DOI: 10.1371/journal.pone.0203693.

Cave NJ, Bridges JP, Cogger N, Farman RS. 2009. A survey of diseases of working farm dogs in New Zealand. *New Zealand Veterinary Journal* **57**:305-312.

Chen M, Daly M, Williams N, Williams S, Williams C, Williams G. 2000. Non-invasive detection of hypoglycaemia using a novel, fully biocompatible and patient friendly alarm system. *The British Medical Journal* **321**:1565-1566.

Cobb M, Branson N, McGreevy P, Lill A, Bennett P. 2015. The advent of canine performance science: Offering a sustainable future for working dogs. *Behavioural Processes* **110**:96-104.

Cobb ML, Otto CM, Fine AH. 2021. The Animal Welfare Science of Working Dogs: Current Perspectives on Recent Advances and Future Directions. *Frontiers in Veterinary Science* **8**:1-13.

Colussi A, Stefanon B, Adorini C, Sandri M. 2018. Variations of salivary cortisol in dogs exposed to different cognitive and physical activities. *Italian Journal of Animal Science* **17**:1030-1037.

Conley MJ, Fisher AD, Hemsworth PH. 2014. Effects of human contact and toys on the fear responses to humans of shelter-housed dogs. *Applied Animal Behaviour Science* **156**:62-69.

Contalbrigo L, Mutinelli F, Normando S. 2023. The dark side of beauty in companion animals: can we speak about genetic abuse? *Journal of Ethics and Legal Technologies* **5**:59-74.

Coren S. 2016. The Data Says "Don't Hug the Dog!". *Psychology Today* © 2023 Sussex Publishers, LLC. Available from <https://www.psychologytoday.com/intl/blog/canine-corner/201604/the-data-says-dont-hug-the-dog> (accessed October 2023).

Cui J, Wang ZQ. 2001. Outbreaks of human trichinellosis caused by consumption of dog meat in China. *Parasite – Journal de la Societe Francaise de Parasitologie* **8**:74-77.

- Curl AL, Bibbo J, Johnson RA. 2017. Dog Walking, the Human–Animal Bond and Older Adults’ Physical Health. *The Gerontologist* **57**:930-939.
- Czajkowski C. 2014. Dog meat trade in South Korea: A report on the current state of the trade and efforts to eliminate it. *Animal Law* **21**:1-36.
- Dawkins MS. 2004. Using behaviour to assess animal welfare. *Animal Welfare* **13**:3-7.
- Deldalle S, Gaunet F. 2014. Effects of 2 training methods on stress-related behaviors of the dog (*Canis familiaris*) and on the dog–owner relationship. *Journal of Veterinary Behavior* **9**:58-65.
- della Rocca G, Di Salvo A. 2020. Hemp in Veterinary Medicine: From Feed to Drug. *Frontiers in Veterinary Science* **7**:1-11.
- Dennis MM, Nelson SN, Cantor GH, Mosier DA, Blake JE, Basaraba RJ. 2008. Assessment of necropsy findings in sled dogs that died during Iditarod Trail sled dog races: 23 cases (1994–2006). *Journal of the American Veterinary Medical Association* **232**:564-573.
- Dotson MJ, Hyatt EM. 2008. Understanding dog–human companionship. *Journal of Business Research* **61**:457-466.
- Dugnoille J. 2018. To eat or not to eat companion dogs: symbolic value of dog meat and human–dog companionship in contemporary South Korea. *Food, Culture & Society* **21**:214-232.
- Duhaime RA, Norden D, Corso B, Mallonee S, Salman MD. 1998. Disaster medicine - Injuries and illnesses in working dogs used during the disaster response after the bombing in Oklahoma City. *Journal Of The American Veterinary Medical Association* **212**:1202-1207.
- Duncan IJH. 2006. The changing concept of animal sentience. *Applied Animal Behaviour Science* **100**:11-19.
- Endenburg N, Soontararak S, Charoensuk C, van Lith HA. 2018. Quality of life and owner attitude to dog overweight and obesity in Thailand and the Netherlands. *BMC Veterinary Research* **14**:2-19.
- Eretová P, Liu Q, Příbylová L, Chaloupková H, Bakos V, Lenkei R, Pongrácz P. 2024. Can my human read my flat face? The curious case of understanding the contextual cues of extremely brachycephalic dogs. *Applied Animal Behaviour Science* **270**:1-12.
- Eyarefe O, Oguntoye C. 2016. Cosmetic tail docking: an overview of abuse and report of an interesting case. *BMC Veterinary Research* **12**:1-4.

- Eze CA, Eze MC. 2002. Castration, other management practices and socio-economic implications for dog keepers in Nsukka area, Enugu state, Nigeria. *Preventive Veterinary Medicine* **55**:273-280.
- Fallani G, Prato Previde E, Valsecchi P. 2007. Behavioral and physiological responses of guide dogs to a situation of emotional distress. *Physiology & Behavior* **90**:648-655.
- Fishman G. 2003. When your eyes have a wet nose: the evolution of the use of guide dogs and establishing the seeing eye. *Survey of Ophthalmology* **48**:452-458.
- Foltin S, Glenk LM. 2023. Going to the office - What's in it for the dog? *Journal of Applied Animal Welfare Science* **1**:1-17.
- Foreman A, Glenn M, Meade B, Wirth O. 2017. Dogs in the Workplace: A Review of the Benefits and Potential Challenges. *International Journal of Environmental Research and Public Health* **14**:1-21.
- Franklin A. 2006. "Be[a]ware of the Dog": A Post-Humanist Approach to Housing. *Housing, Theory and Society* **23**:137-156.
- Fraser D. 2008. *Understanding Animal Welfare: The Science in its Cultural Context*. Wiley-Blackwell, Chichester.
- Gaines S, Rooney N, Bradshaw J. 2008. The Effect of Feeding Enrichment upon Reported Working Ability and Behavior of Kenneled Working Dogs. *Journal of Forensic Sciences* **53**:1400-1404.
- Gamble L, Gibson AD, Shervell K, Lohr F, Otter I, Mellanby RJ. 2018. The problem of stray dogs. *Revue Scientifique et Technique de l'OIE* **37**:543-550.
- Garcia R de CM, Calderón N, Ferreira F. 2012. Consolidação de diretrizes internacionais de manejo de populações caninas em áreas urbanas e proposta de indicadores para seu gerenciamento. *Revista Panamericana de Salud Pública* **32**:140-144.
- Ghirlanda S, Acerbi A, Herzog H, Mesoudi A. 2014. Dog Movie Stars and Dog Breed Popularity: A Case Study in Media Influence on Choice. *PLoS ONE* **9** (e106565) DOI: 10.1371/journal.pone.0106565.
- Gibson P, Oliva J. 2022. Public Perceptions of Australian Assistance Dogs: Happier and Better Used Than Companion Dogs. *Journal of Applied Animal Welfare Science* **25**:18-30.
- Gillespie DL, Leffler A, Lerner E. 2002. If it weren't for my hobby, I'd have a life: dog sports, serious leisure, and boundary negotiations. *Leisure Studies* **21**:285-304.

- Giraudet CSE, Liu K, McElligott AG, Cobb M. 2022. Are children and dogs best friends? A scoping review to explore the positive and negative effects of child-dog interactions. *PeerJ* 10 (e14532) DOI: 10.7717/peerj.14532.
- Gizzarelli M, Foglia Manzillo V, Ciuca L, Morgoglione ME, El Houda Ben Fayala N, Cringoli G, Oliva G, Rinaldi L, Maurelli MP. 2019. Simultaneous Detection of Parasitic Vector Borne Diseases: A Robust Cross-Sectional Survey in Hunting, Stray and Sheep Dogs in a Mediterranean Area. *Frontiers in Veterinary Science* 6:1-9.
- Glenk LM, Foltin S. 2021. Therapy Dog Welfare Revisited: A Review of the Literature. *Veterinary Sciences* 8:1-18.
- Golle J, Lisibach S, Mast FW, Lobmaier JS, He S. 2013. Sweet Puppies and Cute Babies: Perceptual Adaptation to Babyfacedness Transfers across Species. *PLOS ONE* 8 (e58248) DOI: 10.1371/journal.pone.0058248.
- Goodwin D, Bradshaw JWS, Wickens SM. 1997. Paedomorphosis affects agonistic visual signals of domestic dogs. *Animal Behaviour* 53:297-304.
- Goodwin S, Reynolds H. 2018. Can aromatherapy be used to reduce anxiety in hospitalised felines. *The Veterinary Nurse* 9:167-171.
- Government. 2009. Norwegian Animal Welfare Council. Government.no. Available from <https://www.regjeringen.no/en/dokumenter/animal-welfare-act/id571188/> (accessed November 2023).
- Guilliard M. 2000. Fractures of the central tarsal bone in eight racing greyhounds. *Veterinary Record* 147:512-515.
- Guilloux AGA, Panachão LI, Alves AJS, Zetun CB, Cassenote AJF, Dias RA. 2018. Stray dogs in urban fragments: relation between population's perception of their presence and socio-demographic factors. *Pesquisa Veterinária Brasileira* 38:89-93.
- Hall SS, Finka L, Mills DS. 2019. A systematic scoping review: What is the risk from child-dog interactions to dog's quality of life? *Journal of Veterinary Behavior* 33:16-26.
- Hall SS, Wright HF, Mills DS, Gualtieri C. 2017. Parent perceptions of the quality of life of pet dogs living with neuro-typically developing and neuro-atypically developing children: An exploratory study. *PLOS ONE* 12 (e0185300) DOI: 10.1371/journal.pone.0185300.
- Handlin L, Nilsson A, Ejdebäck M, Hydbring-Sandberg E, Uvnäs-Moberg K. 2015. Associations between the Psychological Characteristics of the Human–Dog Relationship and Oxytocin and Cortisol Levels. *Anthrozoös* 25:215-228.

- Haverbeke A, Laporte B, Depiereux E, Giffroy J-M, Diederich C. 2008. Training methods of military dog handlers and their effects on the team's performances. *Applied Animal Behaviour Science* **113**:110-122.
- Hecht J, Horowitz A. 2015. Seeing Dogs: Human Preferences for Dog Physical Attributes. *Anthrozoös* **28**:153-163.
- Hemsworth P, Mellor D, Cronin G, Tilbrook A. 2014. Scientific assessment of animal welfare. *New Zealand Veterinary Journal* **63**:24-30.
- Hennessy MB. 2013. Using hypothalamic–pituitary–adrenal measures for assessing and reducing the stress of dogs in shelters: A review. *Applied Animal Behaviour Science* **149**:1-12.
- Hennessy MB, Davis HN, Williams MT, Mellott C, Douglas CW. 1997. Plasma Cortisol Levels of Dogs at a County Animal Shelter. *Physiology & Behavior* **62**:485-490.
- Hennessy MB, Voith VL, Mazzei SJ, Buttram J, Miller DD, Linden F. 2001. Behavior and cortisol levels of dogs in a public animal shelter, and an exploration of the ability of these measures to predict problem behavior after adoption. *Applied Animal Behaviour Science* **73**:217-233.
- Heuberger R, Wakshlag J. 2011. The relationship of feeding patterns and obesity in dogs. *Journal of Animal Physiology and Animal Nutrition* **95**:98-105.
- Heys M, Lloyd I, Westgarth C. 2023. 'Bowls are boring': Investigating enrichment feeding for pet dogs and the perceived benefits and challenges. *The Veterinary Record* (e3169) DOI: 10.1002/vetr.3169.
- Hiby EF, Rooney NJ, Bradshaw JWS. 2004. Dog training methods: their use, effectiveness and interaction with behaviour and welfare. *Animal Welfare* **13**:63-69.
- Hiby E, Rooney N, Bradshaw JWS. 2006. Behavioural and physiological responses of dogs entering re-homing kennels. *Physiology & Behavior* **89**:385-391.
- Hoffman CL, Stutz K, Vasilopoulos T. 2018. An Examination of Adult Women's Sleep Quality and Sleep Routines in Relation to Pet Ownership and Bedsharing. *Anthrozoös* **31**:711-725.
- Horváth Z, Dóka A, Miklósi Á. 2008. Affiliative and disciplinary behavior of human handlers during play with their dog affects cortisol concentrations in opposite directions. *Hormones and Behavior* **54**:107-114.
- Houle MK. 2022. Perspective From the Field: Illegal Puppy Imports Uncovered at JFK Airport. Available from <https://www.cdc.gov/ncezid/dgmq/feature-stories/operation-dog-catcher.html> (accessed November 2023).

- Hubrecht R, Buckwell AC. 2007. The welfare of laboratory dogs. Pages 245-273 in Kaliste E, editor. *The welfare of laboratory animals*. Springer, Dordrecht.
- Hurt MJ. 2016. Evaluating the physical welfare of dogs in commercial breeding facilities in the United States [MSc. Thesis]. Purdue University West Lafayette, Indiana.
- China L. 2020. Dog training with electronic collars: welfare, efficacy and critical appraisal [MSc. Thesis]. University of Lincoln.
- Isaksen KE, Linney L, Williamson H, Cave NJ, Norman EJ, Cogger N. 2020. TeamMate: A Longitudinal Study of New Zealand Working Farm Dogs. II. Occurrence of Musculoskeletal Abnormalities. *Frontiers in Veterinary Science* **7**:1-9.
- Isaksen KE, Linney L, Williamson H, Norman EJ, Cave NJ, Cogger N. 2021. TeamMate: A Longitudinal Study of New Zealand Working Farm Dogs. III. Factors Affecting the Risk of Dogs Being Lost from the Workforce. *Animals* **11**:1-16.
- KARA. 2014. Current Situation of Korea's Dog Meat Industry. Korea Animal Rights Advocates. Available from <https://perma.cc/66MY-SWNW> (accessed November 2023).
- Kavesh MA. 2019. Dog Fighting: Performing Masculinity in Rural South Punjab, Pakistan. *Society & Animals* **29**:227-245.
- Keller A, Conradi J, Weber C, Failing K, Wergin M. 2021. Efficacy of Nx4 to Reduce Plasma Cortisol and Gastrin Levels in Norwegian Sled Dogs During an Exercise Induced Stress Response: A Prospective, Randomized, Double Blinded, Placebo-Controlled Cohort Study. *Frontiers in Veterinary Science* **8**:1-12.
- Keuster TD, Lamoureux J, Kahn A. 2006. Epidemiology of dog bites: A Belgian experience of canine behaviour and public health concerns. *The Veterinary Journal* **172**:482-487.
- King T, Marston LC, Bennett PC. 2012. Breeding dogs for beauty and behaviour: Why scientists need to do more to develop valid and reliable behaviour assessments for dogs kept as companions. *Applied Animal Behaviour Science* **137**:1-12.
- Kis A, Turcsán B, Miklósi Á, Gácsi M. 2012. The effect of the owner's personality on the behaviour of owner-dog dyads. *Interaction Studies. Social Behaviour and Communication in Biological and Artificial Systems* **13**:373-385.
- Kobelt AJ, Hemsworth PH, Barnett JL, Coleman GJ. 2003. A survey of dog ownership in suburban Australia—conditions and behaviour problems. *Applied Animal Behaviour Science* **82**:137-148.

- Krauze-Gryz D, Gryz J. 2014. Free-Ranging Domestic Dogs (*Canis familiaris*) in Central Poland: Density, Penetration Range and Diet Composition. *Polish Journal of Ecology* **62**:183-193.
- Kuehn BM. 2002. Animal Hoarding. *Journal Of The American Veterinary Medical Association* **221**:1087-1089.
- Kuhne F, Hößler JC, Struwe R. 2014. Behavioral and cardiac responses by dogs to physical human–dog contact. *Journal of Veterinary Behavior* **9**:93-97.
- Lane D, McNicholas J, Collis G. 1998. Dogs for the disabled: benefits to recipients and welfare of the dog. *Applied Animal Behaviour Science* **59**:49-60.
- Lazzaroni M, Range F, Backes J, Portele K, Scheck K, Marshall-Pescini S. 2020. The Effect of Domestication and Experience on the Social Interaction of Dogs and Wolves With a Human Companion. *Frontiers in Psychology* **11**:1-14.
- Lee JA, Hinchcliff KW, Piercy RJ, Schmidt KE, Nelson S. 2004. Effects of racing and nontraining on plasma thyroid hormone concentrations in sled dogs. *Journal of the American Veterinary Medical Association* **224**:226-231.
- Lefebvre D, Diederich C, Delcourt M, Giffroy J-M. 2007. The quality of the relation between handler and military dogs influences efficiency and welfare of dogs. *Applied Animal Behaviour Science* **104**:49-60.
- Lefebvre D, Giffroy J-M, Diederich C. 2009. Cortisol and behavioral responses to enrichment in military working dogs. *Journal of Ethology* **27**:255-265.
- Leggieri LR, Marozzi A, Panebianco A, Gregorio P, Carmanchahi P. 2019. Effects of Short-Distance Recreational Mushing on Oxytocin, Gastrin, and Creatinine Kinase in Sled Dogs. *Journal of Applied Animal Welfare Science* **22**:320-328.
- Leslie BE, Meek AH, Kawash GF, McKeown DB. 1994. An epidemiological survey of pet ownership in Ontario. *The Canadian Veterinary Journal* **35**:218-222.
- Linde-Forsberg C. 2001. Biology of Reproduction and Modern Reproductive Technology. Pages 409-429 in Ruvinsky A, Sampson J, editors. *The Genetics of The Dog*. CABI Buplishing, Wallingford.
- Li Z-M, Wang L-X, Jiang L-C, Zhu J-X, Geng F-Y, Qiang F. 2009. Relationship between Plasma Cortisol Levels and Stress Ulcer following Acute and Severe Head Injury. *Medical Principles and Practice* **19**:17-21.

- Lloyd J, Budge C, La Grow S, Stafford K. 2016. An Investigation of the Complexities of Successful and Unsuccessful Guide Dog Matching and Partnerships. *Frontiers in Veterinary Science* **3**:1-15.
- Lockwood R, Arkow P. 2016. Animal Abuse and Interpersonal Violence. *Veterinary Pathology* **53**:910-918.
- Lorenz K. 1943. Die angeborenen Formen möglicher Arfahrung. *Zietschrift fur Tierpsychologie* **5**:234-409.
- Lorenz K. 1970. *Studies in Animal and Human Behaviour*. Harvard University Press, London.
- Lu J, Bayne K, Wang J. 2013. Current status of animal welfare and animal rights in China. *Alternatives to Laboratory Animals* **41**:351-357.
- Maher J, Wyatt T. 2021. European illegal puppy trade and organised crime. *Trends in Organized Crime* **24**:506-525.
- Mamzer H. 2020. Lack of environmental enrichments in shelters for homeless animals: Animal welfare and human perception of animals' need. *Medycyna Weterynaryjna - Veterinary Medicine-Science And Practise* **76**:273-281.
- Mansour TA, Lucot K, Konopelski SE, Dickinson PJ, Sturges BK, Vernau KL, Choi S, Stern JA, Thomasy SM, Döring S, Verstraete FJM, Johnson EG, York D, Rebhun RB, Ho Hsin-Yi H, Brown CT, Bannasch DL, Leeb T. 2018. Whole genome variant association across 100 dogs identifies a frame shift mutation in DISHEVELLED 2 which contributes to Robinow-like syndrome in Bulldogs and related screw tail dog breeds. *PLOS Genetics* 14 (e1007850) DOI: 10.1371/journal.pgen.1007850.
- Marinelli L, Adamelli S, Normando S, Bono G. 2007. Quality of life of the pet dog: Influence of owner and dog's characteristics. *Applied Animal Behaviour Science* **108**:143-156.
- Marston LC, Bennett PC, Coleman GJ. 2004. What Happens to Shelter Dogs? An Analysis of Data for 1 Year From Three Australian Shelters. *Journal of Applied Animal Welfare Science* **7**:27-47.
- Masiga WN, Munyua SJM. 2005. Global perspectives on animal welfare: Africa. *Revue scientifique et technique-Office international des épizooties* **24**:579-586.
- Masson S, de la Vega S, Gazzano A, Mariti C, Pereira GDG, Halsberghe C, Muser Leyvraz A, McPeake K, Schoening B. 2018. Electronic training devices: Discussion on the pros and cons of their use in dogs as a basis for the position statement of the European Society of Veterinary Clinical Ethology. *Journal of Veterinary Behavior* **25**:71-75.

McEwen B. 2017. Eternally Vulnerable: The Pathology of Abuse in Domestic Animals. *Academic Forensic Pathology* **7**:353-369.

McGreevy PD, Nicholas FW. 1999. Some Practical Solutions to Welfare Problems in Dog Breeding. *Animal Welfare* **8**:329-341.

McGreevy P, Starling M, Payne E, Bennett P. 2017. Defining and measuring dogmanship: A new multidisciplinary science to improve understanding of human–dog interactions. *The Veterinary Journal* **229**:1-5.

McMillan FD, Duffy DL, Zawistowski SL, Serpell JA. 2015. Behavioral and Psychological Characteristics of Canine Victims of Abuse. *Journal of Applied Animal Welfare Science* **18**:92-111.

McMillan FD, Duffy DL, Serpell JA. 2011. Mental health of dogs formerly used as ‘breeding stock’ in commercial breeding establishments. *Applied Animal Behaviour Science* **135**:86-94.

McMillan FD, Serpell JA, Duffy DL, Masaoud E, Dohoo IR. 2013. Differences in behavioral characteristics between dogs obtained as puppies from pet stores and those obtained from noncommercial breeders. *Journal of the American Veterinary Medical Association* **242**:1359-1363.

McMillan FD, Vanderstichel R, Stryhn H, Yu J, Serpell JA. 2016. Behavioural characteristics of dogs removed from hoarding situations. *Applied Animal Behaviour Science* **178**:69-79.

McNamara JH. 1972. Nutrition for military working dogs under stress. *Small Animal Clinician* **67**:615-616.

McVicar A. 2003. Workplace stress in nursing: a literature review. *Journal of Advanced Nursing* **44**:633-642.

Mellor DJ. 2016. Updating Animal Welfare Thinking: Moving beyond the “Five Freedoms” towards “A Life Worth Living.” *Animals* **6**:1-20.

Mellor DJ. 2017. Operational Details of the Five Domains Model and Its Key Applications to the Assessment and Management of Animal Welfare. *Animals* **7**:1-20.

Mellor DJ, Beausoleil NJ. 2015. Extending the ‘Five Domains’ model for animal welfare assessment to incorporate positive welfare states. *Animal Welfare* **24**:241-253.

Mellor DJ, Beausoleil NJ, Littlewood K, McLean A, McGreevy P, Jones B, Wilkins C. 2020. The 2020 Five Domains Model: Including Human–Animal Interactions in Assessments of Animal Welfare. *Animals* **10**:1-24.

- Menor-Campos DJ, Molleda-Carbonell JM, López-Rodríguez R. 2011. Effects of exercise and human contact on animal welfare in a dog shelter. *Veterinary Record* **169**:388-388.
- Meyer I, Forkman B, Fredholm M, Glanville C, Guldbrandtsen B, Ruiz Izaguirre E, Palmer C, Sandøe P. 2022. Pampered pets or poor bastards? The welfare of dogs kept as companion animals. *Applied Animal Behaviour Science* **251**:1-6.
- Mey W, Schuh-Renner A, Anderson MK, Stevenson-LaMartina H, Grier T. 2020. Risk factors for injury among military working dogs deployed to Iraq. *Preventive Veterinary Medicine* **176**:1-6.
- Mitze S, Barrs VR, Beatty JA, Hobi S, Bęczkowski PM. 2022. Brachycephalic obstructive airway syndrome: much more than a surgical problem. *Veterinary Quarterly* **42**:213-223.
- Moberg GP, Mench JA. 2000. *The biology of animal stress: basic principles and implications for animal welfare*. CABI publishing, Wallingford.
- Morgan L, Protopopova A, Birkler RID, Itin-Shwartz B, Sutton GA, Gamliel A, Yakobson B, Raz T. 2020. Human–dog relationships during the COVID-19 pandemic: booming dog adoption during social isolation. *Humanities and Social Sciences Communications* **7**:1-11.
- Mota-Rojas D, Calderón-Maldonado N, Lezama-García K, Sepiurka L, Garcia RDM. 2021. Abandonment of dogs in Latin America: Strategies and ideas. *Veterinary World* **14**:2371-2379.
- Mota-Rojas D, Mariti C, Marcet-Rius M, Lezama-García K, Gazzano A, Hernández-Ávalos I, Mora-Medina P, Domínguez-Oliva A, Whittaker AL. 2022. The Welfare of Fighting Dogs: Wounds, Neurobiology of Pain, Legal Aspects and the Potential Role of the Veterinary Profession. *Animals* **12**:1-22.
- Murata K, Nagasawa M, Onaka T, Kanemaki N, Nakamura S, Tsubota K, Mogi K, Kikusui T. 2022. Increase of tear volume in dogs after reunion with owners is mediated by oxytocin. *Current Biology* **32**:869-870.
- Noonan GJ, Rand JS, Blackshaw JK, Priest J. 1996. Behavioural observations of puppies undergoing tail docking. *Applied Animal Behaviour Science* **49**:335-342.
- Norling A-Y, Keeling L. 2015. Owing a Dog and Working: A Telephone Survey of Dog Owners and Employers in Sweden. *Anthrozoös* **23**:157-171.
- O’Connell A, Scott I, Cogger N, Jones B, Hill K. 2019. Parasitic Nematode and Protozoa Status of Working Sheepdogs on the North Island of New Zealand. *Animals* **9**:1-11.
- Odendaal JSJ, Meintjes RA. 2003. Neurophysiological Correlates of Affiliative Behaviour between Humans and Dogs. *The Veterinary Journal* **165**:296-301.

Ogi A, Colossi L. 2016. The relationship between children and family dogs concerning their possible aggressive behavior: a pilot study using a questionnaire for parents. *Dog behavior* **2**:21-25.

Oh M, Jackson J. 2011. Animal Rights vs. Cultural Rights: Exploring the Dog Meat Debate in South Korea from a World Polity Perspective. *Journal of Intercultural Studies* **32**:31-56.

O'Neill DG, Packer RMA, Lobb M, Church DB, Brodbelt DC, Pegram C. 2020. Demography and commonly recorded clinical conditions of Chihuahuas under primary veterinary care in the UK in 2016. *BMC Veterinary Research* **16**:1-14.

Orr B, Malik R, Norris J, Westman M. 2019. The Welfare of Pig-Hunting Dogs in Australia. *Animals* **9**:1-14.

O'Sullivan EN, Jones BR, O'Sullivan K, Hanlon AJ. 2008. Characteristics of 234 dog bite incidents in Ireland during 2004 and 2005. *Veterinary Record* **163**:37-42.

Ottenheimer Carrier L, Cyr A, Anderson RE, Walsh CJ. 2013. Exploring the dog park: Relationships between social behaviours, personality and cortisol in companion dogs. *Applied Animal Behaviour Science* **146**:96-106.

Packer RMA, Murphy D, Farnworth MJ. 2017. Purchasing popular purebreds: investigating the influence of breed-type on the pre-purchase motivations and behaviour of dog owners. *Animal Welfare* **26**:191-201.

Packer RMA, O'Neill DG, Fletcher F, Farnworth MJ, Olsson IAS. 2020. Come for the looks, stay for the personality? A mixed methods investigation of reacquisition and owner recommendation of Bulldogs, French Bulldogs and Pugs. *PLOS ONE* **15** (e0237276) DOI: 10.1371/journal.pone.0237276.

Palagi E, Cordoni G, Borgognini Tarli SM. 2004. Immediate and Delayed Benefits of Play Behaviour: New Evidence from Chimpanzees (*Pan troglodytes*). *Ethology* **110**:949-962.

Palme R, Rettenbacher S, Touma C, El-Bahr SM, Möstl E. 2005. Stress Hormones in Mammals and Birds: Comparative Aspects Regarding Metabolism, Excretion, and Noninvasive Measurement in Fecal Samples. *Annals of the New York Academy of Sciences* **1040**:162-171.

Palmer AL, Rogers CW, Stafford KJ, Gal A, Cochrane DJ, Bolwell CF. 2020. Cross-Sectional Survey of the Training Practices of Racing Greyhounds in New Zealand. *Animals* **10**:1-13.

Palmer AL, Rogers CW, Stafford KJ, Gal A, Bolwell CF. 2021. Risk-Factors for Soft-Tissue Injuries, Lacerations and Fractures During Racing in Greyhounds in New Zealand. *Frontiers in Veterinary Science* **8**:1-14.

- Pet Food Manufacturers' Association. 2011. Pet Food Manufacturers' Association Annual Report, London.
- Pettier J-B. 2021. Saving China's dogs: social transformation and moral conflicts in Chinese society. *Critical Asian Studies* **53**:71-88.
- Patronek GJ. 1997. Issues for Veterinarians in Recognizing and Reporting Animal Neglect and Abuse. *Society & Animals* **5**:267-280.
- Patronek GJ, Sacks JJ, Delise KM, Cleary DV, Marder AR. 2013. Co-occurrence of potentially preventable factors in 256 dog bite-related fatalities in the United States (2000–2009). *Journal of the American Veterinary Medical Association* **243**:1726-1736.
- Patronek GJ. 1999. Hoarding of animals: an under-recognized public health problem in a difficult-to-study population. *Public Health Reports* **114**:81-87.
- Paul ES, Coombe E, McGreevy PD, Packer RMA, Neville V. 2023a. Are Brachycephalic Dogs Really Cute? Evidence from Online Descriptions. *Anthrozoös* **36**:533-553.
- Paul ES, Packer RMA, McGreevy PD, Coombe E, Mendl E, Neville V. 2023b. That brachycephalic look: Infant-like facial appearance in short-muzzled dog breeds. *Animal Welfare* **32**:1-13.
- Philpotts I, Dillon J, Rooney N. 2019. Improving the Welfare of Companion Dogs—Is Owner Education the Solution? *Animals* **9**:1-22.
- Pierpoint H. 2018. Dog fighting: a role for veterinary professionals in tackling a harmful and illegal practice. *Veterinary Record* **183**:563-566.
- Polsky R. 2000. Can Aggression in Dogs Be Elicited Through the Use of Electronic Pet Containment Systems? *Journal of Applied Animal Welfare Science* **3**:345-357.
- Power E. 2008. Furry families: making a human–dog family through home. *Social & Cultural Geography* **9**:535-555.
- Prescott MJ, Morton DB, Anderson D, Buckwell A, Heath S, Hubrecht R, Jennings M, Robb D, Ruane B, Swallow J, Thompson P. 2004. Refining dog husbandry and care. *Laboratory animals* **38**:1-94.
- Priester WA. 1976. Canine intervertebral disc disease — Occurrence by age, breed, and sex among 8,117 cases. *Theriogenology* **6**:293-303.

Protopopova A. 2016. Effects of sheltering on physiology, immune function, behavior, and the welfare of dogs. *Physiology & Behavior* **159**:95-103.

Protopopova A, Mehrkam LR, Boggess MM, Wynne CDL, Hansen PJ. 2014. In-Kennel Behavior Predicts Length of Stay in Shelter Dogs. *PLoS ONE* 9 (e114319) DOI: 10.1371/journal.pone.0114319.

Pullen A, Merrill R, Bradshaw J. 2010. Preferences for toy types and presentations in kennel housed dogs. *Applied Animal Behaviour Science* **125**:151-156.

Quartarone V, Voslářová E, Russo M, Doleželová P, Passantino A. 2012. A comparison of laws preventing unnecessary canine cosmetic surgery in Italy and in the Czech Republic. *Acta Veterinaria Brno* **81**:83-88.

Rahman SA, Walker L, Ricketts W. 2005. Global perspectives on animal welfare: Asia, the Far East and Oceania. *Revue scientifique et technique-Office international des épizooties* **24**:597-610.

Ratsitorahina M, Rasambainarivo JH, Raharimanana S, Rakotonandrasana H, Andriamiarisoa M-P, Rakalomanana FA, Richard V. 2009. Dog ecology and demography in Antananarivo, 2007. *BMC Veterinary Research* **5**:1-7.

Rehn T, Keeling LJ. 2011. The effect of time left alone at home on dog welfare. *Applied Animal Behaviour Science* **129**:129-135.

Rooney N, Clark C, Casey R. 2016. Minimizing fear and anxiety in working dogs: A review. *Journal of Veterinary Behavior* **16**:53-64.

Rooney N, Gaines S, Bradshaw J. 2007. Behavioural and glucocorticoid responses of dogs (*Canis familiaris*) to kennelling: Investigating mitigation of stress by prior habituation. *Physiology & Behavior* **92**:847-854.

Rooney N, Gaines S, Hiby E. 2009. A practitioner's guide to working dog welfare. *Journal of Veterinary Behavior* **4**:127-134.

Rowan AN, Beck AM. 1994. The Health Benefits of Human-Animal Interactions. *Anthrozoös* **7**:85-89.

RVO. 2015. Dutch Animal Welfare Council. Rijksdienst voor Ondernemend Nederland. Available from <https://www.rvo.nl/onderwerpen/dieren-houden-verkopen-verzorgen/wet-dieren> (accessed November 2023).

Ryan MG, Storey AE, Anderson RE, Walsh CJ. 2019. Physiological Indicators of Attachment in Domestic Dogs (*Canis familiaris*) and Their Owners in the Strange Situation Test. *Frontiers in Behavioral Neuroscience* **13**:1-13.

Salgirli Y, Schalke E, Boehm I, Hackbarth H. 2012. Comparison of learning effects and stress between 3 different training methods (electronic training collar, pinch collar and quitting signal) in Belgian Malinois Police Dogs. *Revue Méd. Vét.* **163**:530-535.

Salman MD, Hutchison J, Ruch-Gallie R, Kogan L, New JC, Kass PH, Scarlett JM. 2000. Behavioral Reasons for Relinquishment of Dogs and Cats to 12 Shelters. *Journal of Applied Animal Welfare Science* **3**:93-106.

Salmon A, Driscoll C, Paterson MBA, Harpur P, Pachana NA. 2022. Issues Regarding the Welfare of Assistance Dogs. *Animals* **12**:1-10.

Santos BO. 2015. Manejo populacional de cães e gatos: métodos quantitativos para caracterizar populações, identificar prioridades e estabelecer indicadores [Ph.D Thesis]. Faculdade de Medicina Veterinária e Zootecnia, Sao Paulo.

Savel S, Sombé P, Clegg S. 2020. Are dogs with congenital hearing and/or vision impairments so different from sensory normal dogs? A survey of demographics, morphology, health, behaviour, communication, and activities. *PLoS ONE* **15** (e0230651) DOI: 10.1371/journal.pone.0230651.

Scullion Hall LEM, Robinson S, Finch J, Buchanan-Smith HM. 2017. The influence of facility and home pen design on the welfare of the laboratory-housed dog. *Journal of Pharmacological and Toxicological Methods* **83**:21-29.

Sechi S, Di Cerbo A, Canello S, Guidetti G, Chiavolelli F, Fiore F, Cocco R. 2017. Effects in dogs with behavioural disorders of a commercial nutraceutical diet on stress and neuroendocrine parameters. *Veterinary Record* **180**:18-18.

Selye H. 1936. A Syndrome produced by Diverse Nocuous Agents. *Nature* **138**:32-32.

Sherman BL, Mills DS. 2008. Canine Anxieties and Phobias: An Update on Separation Anxiety and Noise Aversions. *Veterinary Clinics of North America: Small Animal Practice* **38**:1081-1106.

Schalke E, Stichnoth J, Ott S, Jones-Baade R. 2007. Clinical signs caused by the use of electric training collars on dogs in everyday life situations. *Applied Animal Behaviour Science* **105**:369-380.

- Schatz KZ, Engelke E, Pfarrer C. 2021. Comparative morphometric study of the mimic facial muscles of brachycephalic and dolichocephalic dogs. *Anatomia, Histologia, Embryologia* **50**:863-875.
- Scheifele P, Martin D, Clark JG, Kemper D, Wells J. 2012. Effect of kennel noise on hearing in dogs. *American Journal of Veterinary Research* **73**:482-489.
- Schilder MBH, van der Borg JAM. 2004. Training dogs with help of the shock collar: short and long term behavioural effects. *Applied Animal Behaviour Science* **85**:319-334.
- Siniscalchi M, d'Ingeo S, Quaranta A. 2018. Orienting asymmetries and physiological reactivity in dogs' response to human emotional faces. *Learning & Behavior* **46**:574-585.
- Sinmez CC, Yigit A, Aslim G. 2017. Tail docking and ear cropping in dogs: a short review of laws and welfare aspects in the Europe and Turkey. *Italian Journal of Animal Science* **16**:431-437.
- Skandakumar S, Stodulski G, Hau J. 1995. Salivary IgA: A Possible Stress Marker in Dogs. *Animal Welfare* **4**:339-350.
- Smith LM, Quinnell R, Munteanu A, Hartmann S, Dalla Villa P, Collins L, Olsson IAS. 2022. Attitudes towards free-roaming dogs and dog ownership practices in Bulgaria, Italy, and Ukraine. *PLoS ONE* 17 (e0252368) DOI: 10.1371/journal.pone.0252368.
- Smith R. 2011. Investigating financial aspects of dog-fighting in the UK. *Journal of Financial Crime* **18**:336-346.
- Sommerville R, O'Connor EA, Asher L. 2017. Why do dogs play? Function and welfare implications of play in the domestic dog. *Applied Animal Behaviour Science* **197**:1-8.
- Stafford K. 2007. *The Welfare of Dogs*. Springer Netherlands, Dordrecht.
- Stull JW, Kasten JI, Evason MD, Sherding RG, Hoet AE, O'Quin J, Burkhard MJ, Weese JS. 2016. Risk reduction and management strategies to prevent transmission of infectious disease among dogs at dog shows, sporting events, and other canine group settings. *Journal of the American Veterinary Medical Association* **249**:612-627.
- Sue Carter C. 1998. Neuroendocrine Perspectives on Social Attachment and Love. *Psychoneuroendocrinology* **23**:779-818.
- Sullivan PS, Evans HL, McDonald TP. 1994. Platelet concentration and hemoglobin-function in greyhounds. *Journal Of The American Veterinary Medical Association* **205**:838-841.

- Sümeği Z, Oláh K, Topál J. 2014. Emotional contagion in dogs as measured by change in cognitive task performance. *Applied Animal Behaviour Science* **160**:106-115.
- Sundman A-S, Van Poucke E, Svensson Holm A-C, Faresjö Å, Theodorsson E, Jensen P, Roth LSV. 2019. Long-term stress levels are synchronized in dogs and their owners. *Scientific Reports* **9**:1-7.
- Svartberg K. 2006. Breed-typical behaviour in dogs - Historical remnants or recent constructs? *Applied Animal Behaviour Science* **96**:293-313.
- Sykes N, Beirne P, Horowitz A, Jones I, Kalof L, Karlsson E, King T, Litwak H, McDonald R, Murphy L, Pemberton N, Promislow D, Rowan A, Stahl P, Tehrani J, Tourigny E, Wynne C, Strauss E, Larson G. 2020. Humanity's Best Friend: A Dog-Centric Approach to Addressing Global Challenges. *Animals* **10**:1-18.
- Syrjämaa T. 2017. Spectacles of Modern Companionship: Man, Dogs and Early Finnish Dog Shows. Pages 63-78 in Räsänen T, Syrjämaa T, editors. *Shared Lives of Humans and Animals*. Routledge, New York.
- Taylor K, Mills D. 2007. The effect of the kennel environment on canine welfare: a critical review of experimental studies. *Animal Welfare* **16**:435-447.
- Thorn P, Howell TJ, Brown C, Bennett PC. 2015. The Canine Cuteness Effect: Owner-Perceived Cuteness as a Predictor of Human–Dog Relationship Quality. *Anthrozoös* **28**:569-585.
- Titulaer M, Blackwell EJ, Mendl M, Casey RA. 2013. Cross sectional study comparing behavioural, cognitive and physiological indicators of welfare between short and long term kennelled domestic dogs. *Applied Animal Behaviour Science* **147**:149-158.
- Tull A, Valdmann H, Rannap R, Kaasiku T, Tammeleht E, Saarma U. 2022. Free-ranging rural dogs are highly infected with helminths, contaminating environment nine times more than urban dogs. *Journal of Helminthology* **96**:1-10.
- Udell M, Wynne C. 2008. A review of domestic dogs' (*Canis familiaris*) human-like behaviors: Or why behavior analysts should stop worrying and love their dogs. *Journal of the Experimental Analysis of Behavior* **89**:247-261.
- Verga M, Michelazzi M. 2009. Companion animal welfare and possible implications on the human–pet relationship. *Italian Journal of Animal Science* **8**:231-240.
- Waller BM, Peirce K, Caeiro CC, Scheider L, Burrows AM, McCune S, Kaminski J, Wade C. 2013. Pedomorphic Facial Expressions Give Dogs a Selective Advantage. *PLOS ONE* **8** (e82686) DOI: 10.1371/journal.pone.0082686.

Webb C, Twedt DC. 2003. Canine gastritis. *Veterinary Clinics of North America: Small Animal Practice* **33**:969-985.

Webster J. 1999. Welfare: životní pohoda zvířat, aneb, Střízlivé kázání o ráji edition. Nadace na ochranu zvířat, Praha.

Weir S, Kessler SE, Clegg S. 2022. The making of a (dog) movie star: The effect of the portrayal of dogs in movies on breed registrations in the United States. *PLOS ONE* 17 (e0261916) DOI: 10.1371/journal.pone.0261916.

Weiss E, Miller K, Mohan-Gibbons H, Vela C. 2012. Why Did You Choose This Pet?: Adopters and Pet Selection Preferences in Five Animal Shelters in the United States. *Animals* **2**:144-159.

Wells DL. 2003. Comparison of two treatments for preventing dogs eating their own faeces. *Veterinary Record* **153**:51-53.

Wells DL. 2004. A review of environmental enrichment for kennelled dogs, *Canis familiaris*. *Applied Animal Behaviour Science* **85**:307-317.

Wells DL, Hepper PG. 2000. The influence of environmental change on the behaviour of sheltered dogs. *Applied Animal Behaviour Science* **68**:151-162.

Wells DL, Graham L, Hepper PG. 2002. The Influence of Length of Time in a Rescue Shelter on the Behaviour of Kennelled Dogs. *Animal Welfare* **11**:317-325.

White GA, Ward L, Pink C, Craigon J, Millar KM. 2016. “Who ’ s been a good dog?” – Owner perceptions and motivations for treat giving. *Preventive Veterinary Medicine* **132**:14-19.

Wynne C. 2021. The Indispensable Dog. *Frontiers in Psychology* **12**:1-11.

Yam PS, Butowski CF, Chitty JL, Naughton G, Wiseman-Orr ML, Parkin T, Reid J. 2016. Impact of canine overweight and obesity on health-related quality of life. *Preventive Veterinary Medicine* **127**:64-69.

Yeates JW, Main DCJ. 2008. Assessment of positive welfare: A review. *The Veterinary Journal* **175**:293-300.

Yilmaz O. 2016. Dog Fighting in Some European Countries. *International Journal of Livestock Research* **6**:20-25.

Yong MH, Ruffman T. 2014. Emotional contagion: Dogs and humans show a similar physiological response to human infant crying. *Behavioural Processes* **108**:155-165.

Yordy J, Kraus C, Hayward JJ, White ME, Shannon LM, Creevy KE, Promislow DEL, Boyko AR. 2020. Body size, inbreeding, and lifespan in domestic dogs. *Conservation Genetics* **21**:137-148.

Zákon č. 246 ze dne 29. května 1992, na ochranu zvířat proti týrání. Pages 6611-6645 in *Sbírka zákonů České republiky, 1992, částka 50. Česká republika.*

Zhang L. 2012. *In Search of Paradise: Middle Class Living in a Chinese Metropolis.* Cornell University Press, New York.

Zumpano R, Tortosa A, Degregorio OJ. 2011. Estimation of the impact of sterilization on the growth rate of the canine population. *Rev. Invest. Vet. Perú* **22**:336-341.

6 Seznam obrázků a tabulek

Obrázek 1: Mapa zobrazující počet psů na 1000 obyvatel. Tmavší odstín znázorňuje vyšší hustotu. (Sykes et al. 2020).....	7
Obrázek 2: Pes určený na lov divokých prasat s ochrannými hrudními pláty (Orr et al. 2019).	12
Obrázek 3: Tři týdny staré štěně s nevydařeným zkracováním ocasu pomocí gumového kroužku. Ocas je oteklý, nekrotický a na dotek velmi bolestivý. (Eyarefe & Oguntoye 2016)	15
Obrázek 4: Důvody pořízení psa a benefity, které přináší jeho „vlastnění“ (Kobelt et al. 2003).	18
Obrázek 5: Objímaný pes pociťující úzkost (Coren 2016).....	19
Obrázek 6: Podobnost dětí a brachycefalických plemen (Paul et al. 2023a, 2023b).....	24
Obrázek 7: Záměrně upravená levá fotografie, kde je patrný „úsměv“, byla preferovanější (Hecht a Horowitz 2015).	25
Obrázek 8: Merle border kolie (z vlastního zdroje).....	26
Obrázek 9: Typičtí žlutí psi na trhu v Jižní Koreji určené k prodeji na maso (Dugnoille 2018).	34
Obrázek 10: Vnitřní a venkovní hrací prostory pro laboratorní psy (Prescott et al. 2004).	36
Tabulka 1: Souhrn vlivů jednotlivých rolí psů na jejich život.....	38